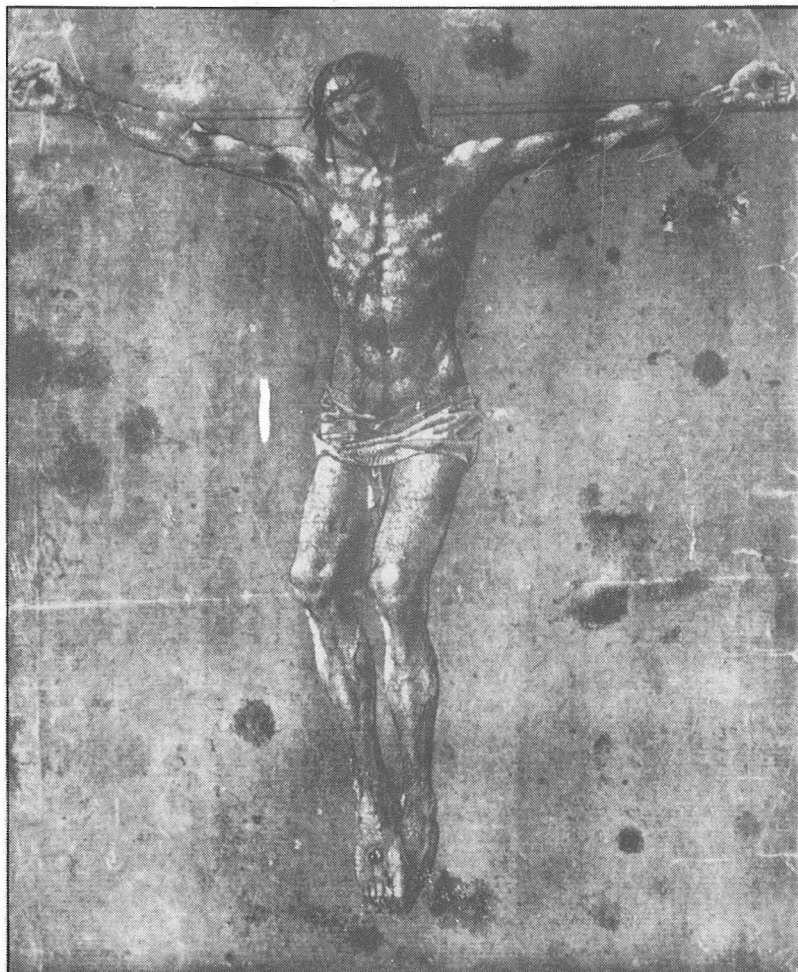

**Driemaandelijks tijdschrift
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

Vereniging zonder winstoogmerk

DECEMBER 1983 — JAARGANG XIV — AFLEVERING 4

Bij de kaffoto :

Christus aan het kruis, naar Hugo van der Goes, Windsor, Castle.

**Driemaandelijks tijdschrift
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

Vereniging zonder winstoogmerk

DECEMBER 1983 — JAARGANG XIV — AFLEVERING 4

Verantwoordelijke uitgever : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 Nevele - Merendree

Het tijdschrift „HET LAND VAN NEVELE“ is een driemaandelijks uitgave van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w.

Redactieraad : J. LUYSSAERT - voorzitter
L. CLAEYS - LAVENT

Redactieadres : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 NEVELE - Merendree

Voor verdere informatie in verband met de opgenomen artikels en bijdragen voor het tijdschrift, gelieve contact op te nemen met de redactievoorzitter. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

De heemkundige kring „Het Land van Nevele“ is een vereniging zonder winstoogmerk die ernaar streeft, enerzijds de heemkundige studie van de streek te bevorderen, te beoefenen en de verworven kennis te verspreiden ; anderzijds actief bij te dragen tot beheer, bescherming en vrijwaring van het cultureel en natuurlijk patrimonium van de streek.

Daartoe organiseert zij ook geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen.
Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen eraan deelnemen.

Haar werkgebied wordt gevormd door vijf afdelingen die respectievelijk volgende deelgemeenten omvatten :

1e afdeling : Nevele, Vosselare
2e afdeling : Hansbeke, Poesele
3e afdeling : Landegem, Merendree
4e afdeling : Lotenhulle, Poeke
5e afdeling : Bachte-Maria-Leerne, Meigem, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Zeveren.
De zetel van de vereniging is gevestigd in de gemeente Nevele.

Briefwisseling in verband met de werking van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w. dient te worden gericht aan het secretariaat van de vereniging, Biebuyckstraat 2, 9850 NEVELE.

-
- **Abonnement en lidmaatschap :** 300,- fr. per jaar.
vanaf 500,- fr. per jaar steunend lid.
te storten op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“ v.z.w., Beentjesstraat 24, 9850 NEVELE - POESELE.
- **Losse nummers :** voor zover voorradig.
- **Opzegging abonnement :** vóór 1 december.
- **Overname van teksten :** toegestaan mits bronvermelding.

Lay-out : P. D'Hoker.
Gedrukt in de Beschutte Werkplaats „Nevelland“ te Nevele.

EEN KRUISIGING VAN HUGO VAN DER GOES TE VOSSELARE

Door de huldetentoonstellingen ter gelegenheid van de 500ste verjaring van de dood van de belangrijkste Gentse schilder (1), kreeg Hugo van der Goes enige faam bij het gewone publiek.

Van der Goes wordt samen met van Eyck als de belangrijkste Vlaamse schilder van de 15de eeuw beschouwd. Zijn Portinari-altaar in de Uffizi te Florence wordt even belangrijk geacht als het Lam Gods. Het is dan heel verstaanbaar dat we hier de schijnwerper plaatsen op zijn verloren geraakte Kruisiging in de kerk te Vosselare.

De vernielde Kruisiging te Vosselare

Van Hoorebeke, die in de vorige eeuw de geschiedenis van Vosselare neerpende, was de eerste die erop wees, dat op 4 oktober 1575 het hoofdaltaar in deze kerk vernield werd door de beeldenstormers, op „*lequel on admirait un HUGO VAN DER GOES représentant le Christ à la croix, figures de grandeur naturelle*” (2).

Het document, daterende van 12 november 1576 (bijlage XIII), waarop de auteur zich baseerde, werd spijtig genoeg vernield tijdens de eerste wereldoorlog (3).

Het schilderij van Hugo van der Goes werd zoals zo veel andere kunstwerken van zijn hand vernield door de Geuzen (4).

Ondanks dat we hier een zeer geringe beschrijving hebben, kunnen we enkele aspecten naar voor brengen in verband met het auteurschap en de datering. Van der Goes was in de 15de eeuw de enige Vlaamse schilder, die figuren levensgroot afbeeldde (buiten het Lam Gods) op zijn altaarstukken, die dan ook tot de grootste behoren uit deze eeuw (5). Een toeschrijving lijkt hier dan wel gerechtvaardigd aan Hugo van der Goes. Omtrent de datering - al lijkt het het meest logisch - mogen we niet direct aanvaarden dat dit werk tot stand kwam in Van der Goes' Gentse periode (1467-1478).

We kunnen hier enkel aanhalen dat het werk behoort tot de periode van zijn grotere werken, die meestal na 1470 geplaatst wordt.

De vraag die hier oprijst is, werd deze Kruisiging geschilderd voor het altaar van deze kerk, of werd ze er maar pas veel later op geplaatst.

Als eerste aanknopingspunt in dit verband kunnen we de naam Van der Goes zelf naar voor brengen. We kennen te Vosselare een pachtgoed van 15 bunder groot (6) dat deze naam draagt, doch het lijkt totaal uitgesloten dat Hugo van der Goes ooit eigenaar is geweest van dit pachtgoed. De schil-

der huurde tot en met 1478 een groot huis in de St.-Pietersnieuwstraat te Gent voor een gunstprijs. Opvallend is dat hij niet regelmatig zijn huishuur kon betalen (7).

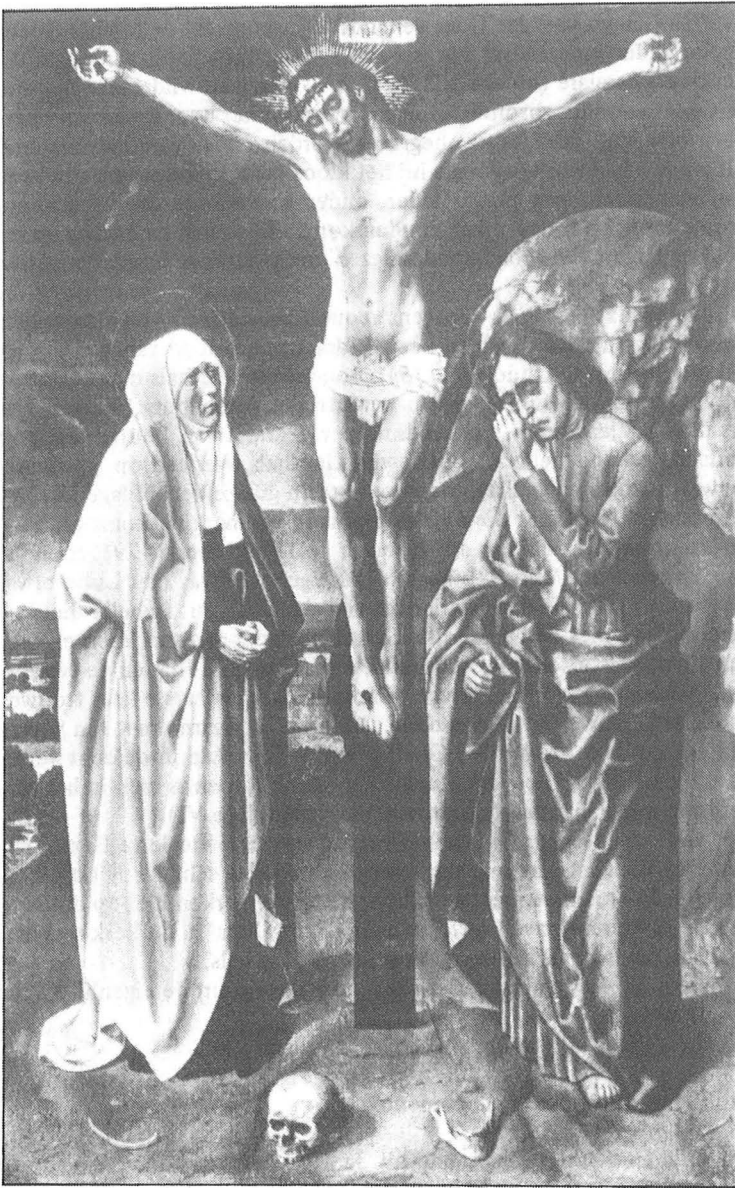
Het is vrijwel uitgesloten, dat het schilderij van Van der Goes door de kerk zelf zou besteld geweest zijn, daar „*on ne rencontre aucune trace dans les archives de l'acquisition du tableau de Hugo Van der Goes, qui fut si déplorablement détruit lors de nos dissensions religieuses*” (8).

Het staat dus vrijwel vast dat dit werk een schenking was aan de kerk. Het hoger aangehaald document (*) maakt melding omtrent die periode van een Boudewijn Goethals, zoon van Hendrik en Catharina van Lembeke en tevens grootgrondbezitter, alsook eigenaar van een kasteel te Vosselare. In een charter van 5 november 1485 wordt vermeld dat Boudewijn Goethals door de pastoor en de kerkmeester van Vosselare gemachtigd werd zijn grafkelder in het koor te maken, naast deze van Jan van der Meersch, m.a. w. vóór het hoogaltaar waar het schilderij van de Gentse grootmeester prijkte. In ruil voor dit privilege schonk Goethals „*een reliquie van St.-Dyonisius*” en een missaal dat geschreven was door een priester uit het Gentse klooster van de Hiëronymieten (bijlage VII).

Op verzoek van de deken van het St.-Elooisgild verwijderde men op 5 juni 1489 de zitbank van Boudewijn Goethals, die geplaatst was boven de grafkelder, daar de plaats er te klein was geworden om alle gildebroeders te groeperen. Merkwaardig is dat Goethals niet te Vosselare, maar te Gent woonde waar hij reeds in 1484 lid was van de kamer van de rederijkers, genaamd Maria ter eeren. In 1490 werd hij te Gent aangesteld tot schepen van de Keure. Hij woonde toen op de Muide (9). De Muide was een afgelegen wijk van Gent, waar weinig gezinnen gehuisvest waren. Boudewijn Goethals was toen reeds gehuwd met Marie van Raveschoot, bij wie hij drie kinderen had : Gerard (+ 29 juni 1559), Jan (+ 8 oktober 1558) en Maria (+ 5 juni 1500). Eén der burens van Boudewijn Goethals was Jacob van der Goes, alsook Jacob Weyts (10). Volgens Lucas de Heere (11), Marcus van Vaernewijck (12) en Karel van Mander (13), drie 16de eeuwse geschiedschrijvers, zou Hugo van der Goes verliefd geweest zijn op de dochter van Jacob Weyts. De schilder werd afgewezen, de reden waarom werd niet vermeld. Trouwens over het privaat leven van Van der Goes tijdens zijn Gentse periode zijn we slecht ingelicht (14).

We weten wel met zekerheid dat „Hughe de scildere” voor Jacob Weyts een wandschildering maalde met als voorstelling „De ontmoeting van David en Abigail”. Het lijkt ons dan wel waarschijnlijk dat Jacob van der Goes mogelijks een familielid was van de kunstenaar.

Was Boudewijn Goethals de opdrachtgever van deze „Kruisiging”, mogelijks (*) (bijlage XIII)

Afb. 2 : De Kruisiging, Hugo van der Goes (atelier),
Venetië, Museo Correr.

heeft hij Hugo van der Goes gekend. Wij weten dat de familie Goethals in de loop der eeuwen tal van schenkingen gedaan heeft aan de St.-Eligiuskerk te Vosselare (bijlage VII, XIII, XV). Waarom wilde deze mecenas, die te Gent woonde, absoluut in deze kerk voor het hoogaltaar (met het schilderij van Van der Goes ?) begraven worden ? Was Goethals afgebeeld op dit werk ? In 1516 begiftigde hij het klooster te Vosselare met twee proven van vier schellingen parisis ieder, onder voorwaarde dat twee nonnen de requiemmis op 5 december zouden komen bijwonen en daarna op het graf des begiftigers een gebed zouden lezen, dit gedurende honderden jaren (bijlage X).

Wij weten dat Goethals eveneens requestmeester was van Maximiliaan van Oostenrijk (die destijds een bezoek bracht aan Hugo van der Goes in het Rood Klooster te Oudergem (15)). Boudewijn Goethals moet eveneens Jan Weyts, zoon van Jan, heer van Berentode, Wildenburg, Wijtsvliet, watergraaf van Vlaanderen en schildknaap van Maria van Bourgondië en Maximiliaan, gekend hebben. Boudewijn Goethals overleed op 5 januari 1518 en werd - zoals hij wenste - begraven in zijn grafkelder (bijlage IX, XIII).

Een andere begiftiger die hier eveneens in aanmerking komt als mogelijke opdrachtgever is Jan van der Meersch (+ 15 oktober 1479), zoon van Jan en Clara van der Munte (bijlage V), die gehuwd was met Lisbette van den Heecoute (16) ; beiden hadden ze vier dochters, nl. Isabella die de eerste maal huwde met de belangrijke Gentse patriciër Jan van Vaernewijck, heer van Bost, eerste schepen van Gedeele te Gent in 1485, en de tweede maal met Adriaan van Schoonhoven ; Catharina, die de eerste keer trouwde met Joost van Cauwerburgh, heer van Oplinter, en daarna met Jan Sersanders, een lid van een belangrijke Gentse familie ; Gudula in de echt verbonden met Joost Bette, heer van Muisbroek ; terwijl Joanna zich in het huwelijk verbond met Jan Allaert, zoon van Wouter (bijlage VI).

Jan van der Meersch was in 1458 schepen van Gedeele te Gent. In welke mate hij verwant was met de belangrijke Gentse schilder Nikolaas van der Meersch (17) is niet meer te achterhalen. We merken hier op dat ook deze Gentse burger begraven werd voor het hoogaltaar in de kerk te Vosselare, naast de reeds hoger vermelde Boudewijn Goethals.

Ondanks deze benaderingen is het onmogelijk om de eigenlijke schenker te achterhalen.

Kruisigingen bekend uit documenten

Enkele documenten, daterende uit de 17de en 18de eeuw, maken melding van Kruisigingen, die zouden geschilderd zijn door Hugo van der Goes. Karel van Mander (o.c.) (1604) vermeldt dat „*in de Kercke van S. Jacobs te*

Afb. 3 : De Weense diptiek : De bewening, Hugo van der Goes,
Wenen, Kunsthistorisches Museum.

Brugghe, en is een Altaer-tafel, wesende een Crucifix, met de Moordenaars, Maria en ander dinghen, dat welcke alles soo levendigh en met sulcken vlyt ghedaen is, dat het niet alleen t'ghemeen volck, maar alle verstandighe gheesten in onser Const grootlijck moet behagen", welke geschilderd werd door de Gentse grootmeester. Deze passus wordt overgenomen door Antonius Sanderus (1624) : „... *Brugis in Ecclesia S. Jacobi imago Crucifixi*" (te Brugge in de St.-Jacobskerk hangt een schilderij van de Gekruisigde) (18) van Hugo van der Goes; en door Philippe Antoine Baert (1781) die dezelfde melding overneemt (19). Vermeldingswaardig is de opmerking van de Brugse priester en literatuur-historicus Jan Pieter van Male (1713-23), die schreef „... *in de kerke van St.-Jacob binnen Brugge... vindt men daar nog hangen ten einde van de kerke boven de kamerdeur van de heeren kerkmeester dat byzonder ende schoon stuk van Huugh van der Goes... deze schilderye heeft voortyds gediend voor een autaar stuk ende en verbeeldt niet zoo Karel van Mander meent eenen gekruisten Kristus maar derselfs afdoening van het Kruis...*" (20). Deze opinie wordt gedeeld door Jean Baptist Descamps (1769), die opmerkt : „*La descente de la Croix est un Tableau dur et sec, peint par Hugues van der Goes, t. 2, p. 8; il y a cependant quelques têtes avec de la vérité et assez belles*”; (21) alsook door de Brugse schilder en kroniekschrijver Pieter Frans Le Doulx (1795) : „... *sonder alle de andere konstige stucken van hem (= van der Goes) gemaakt tot Brugghe inde prochie kercke van St.-Jacobs is op heden van hem te sien een schilderie wesende de afdoening van het kruijs, waer in men siet de uijtwerkinge van droefheijd*" (22). Aan de hand van de laatste twee beschrijvingen heeft men dit - sinds de vorige eeuw verloren geraakte - schilderij trachten te identificeren met van der Goes' Grote Kruisafname (23). Volgens ons heeft van Mander zich tijdens zijn beschrijving vergist en het werk van Hugo van der Goes verward met de kopie naar de „Kruisiging” van de meester van Flémalle (24), in dezelfde kerk.

Op 12 september 1785 kocht De Loose voor twee florijnen een werk van Hugo van der Goes voorstellend „*Notre Seigneur attaché à la croix, tableau avec volets peints des deux côtes. D'un fini précieux*”, dat afkomstig was van het klooster van de Arme Klaren te Antwerpen (25), doch wij moeten zeer kritisch staan t.o.v. 18de eeuwse toeschrijvingen aan middeleeuwse kunstenaars. De Kruisiging uit Vosselare blijkt dus de enige voorstelling te zijn waar men geen bezwaar kan aanbrengen in verband met de toeschrijving.

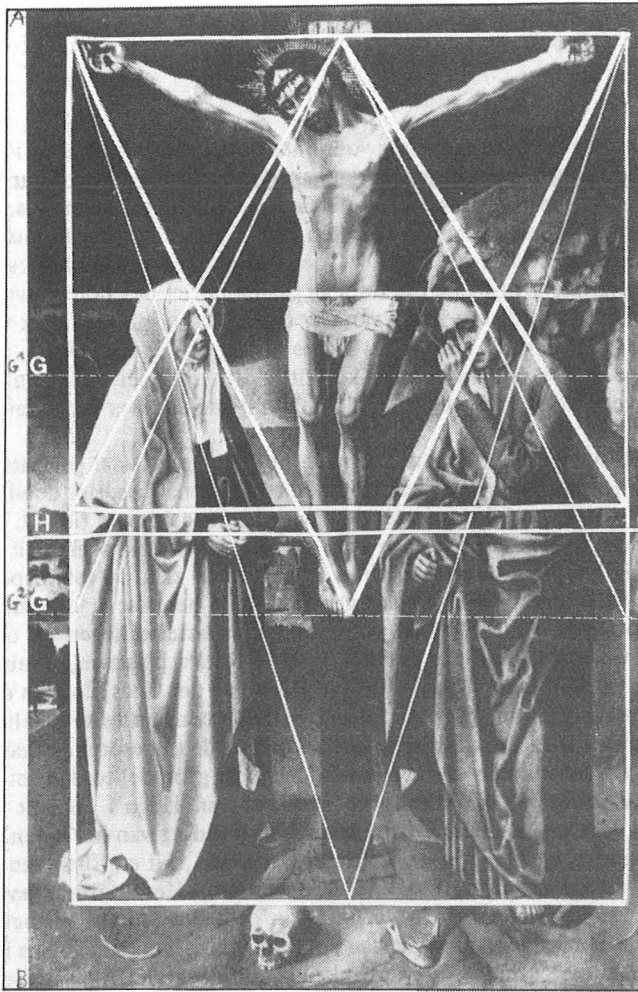
De voorstelling

Aan de hand van de kleine beschrijving omtrent de Kruisiging te Vosselare kunnen wij onmogelijk de voorstelling - aan de hand van kopieën - achter-

halen. Doch het komt veelvuldig voor dat schilders uit de 16de en 17de eeuw kopieën maakten naar werken van Hugo van der Goes. Daar van de hand van deze grootmeester geen enkele Kruisiging meer bekend is, vinden we het hier de moeite om te trachten een voorstelling te achterhalen die een kopie blijkt te zijn van Van der Goes' Calvarie (uit de kerk te Vosselare). Een belangrijke Kruisiging die door bepaalde critici beschouwd wordt als een authentiek werk van Hugo van der Goes (26) of als een werk van een navolger (27), bevindt zich in het Musee Correr te Venetië (afb. 2, 4) (28). Opvallend is dat tal van belangrijke critici dit werk niet opnemen in hun studie over Hugo van der Goes of zich niet uitspreken over het auteurschap (29).

Deze Kruisiging toont een traditionele opstelling, centraal geplaatst staat Christus aan het kruis met links Maria en rechts Johannes. Het doodshoofd vooraan is in twee delen weergegeven, waarnaast rechts een rib ligt. Achter Johannes rijst een stolpvormige rots op, die geleidelijk overvloeit in het bergachtig bebost landschap. Achter O.-L.-Vrouw zien we een dieper gelegen landelijk zicht (en niet zoals gewoonlijk de hemelse stad Jeruzalem). De fel belichte figuren op de voorgrond kontrasteren tegen de duistere hemel. Deze principes licht en donker, ver en dicht, plastisch en ruimtelijk zijn zeer kenmerkend voor de stijl van Hugo van der Goes, doch in de werken van deze grootmeester zijn deze plastische concepties veel beheerster weergegeven. De zeer realistische uitbeelding en de uitgesproken dramatiek verwijzen eveneens naar de Gentse schilder. Zeer gemodelleerd is het prachtige Christushoofd, dat direkt de verlosser van Hugo's „Kleine Kruisafname” voor ogen roept. De realistische uitbeelding van het lijden en het sterven vinden we terug in de trek van Maria op „Het sterfbed van O.-L.-Vrouw” uit de navolging van Van der Goes (30). Het atletisch gevormde lichaam van de lijder vinden we terug in de Piëta Morena en herinnert tevens aan de slankere pendant van de „Heilige Drievuldigheid” op Hugo's Holyrood-altaar. Minder indrukwekkend zijn de zuilachtige figuren van Maria en Johannes. De wenende houding van de evangelist is ontleend aan de Maria-Magdalenafiguur van de verloren geraakte „Grote Kruisafname” (noot 23). De gezichten van deze personages bezitten niet de voornaamheid en de fijnheid van Van der Goes' werkmans-types, die we zien op de „Bewening” van de Weense diptiek (afb. 3), de „Kleine Kruisafname” en de „Genadestoel” van het Holyrood-altaar. De schilder van deze Kruisiging heeft de statische houdingen van „meester Hughe” trachten te benaderen, doch - zoals vele navolgers uit de direkte epigonia - is hij hierin niet geslaagd en voelen zijn personages stijf en marionetachtig aan (31). De zware plooiënval met een regelmatig geordende weergave, waaronder men geen lichaam aanvoelt, accentueert nog deze strakheid.

De vingers en de tenen zijn zeer slecht weergegeven en verwijzen in geen

Afb. 4 : Verklaring : = Kompositie van de Venetiaanse Kruisiging
 = Kompositie van de Kruisiging van het miniatuur met de Golgotha en de Gethsemané
 G = Gulden Snede (-----) H = Horizon

In vergelijking met de twee composities van de hoger aangehaalde Kruisigingen valt het op dat in het miniatuur duidelijk gebruik werd gemaakt van de twee lijnen der „Gulden Snede“ ($AG^1 : BG^1 = BG^1 : AB$ of $BG^2 : AG^2 = AG^2 : AB$) bij de plaatsing der figuren, terwijl op het paneel te Venetië enkel de Christusfiguur beantwoordt aan deze theorie, wat erop wijst dat deze schilder enkel de gekruisigde van het verloren geraakte origineel van Hugo Van der Goes heeft overgenomen.

geval naar van der Goes' ronde zware ledematen met boonvormige nagels. De beboste heuvels zijn schematisch en voelen vrij vlak aan. De geleidelijke overgang van het eerste naar het derde plan, waarvoor Hugo van der Goes als eerste Vlaamse schilder een goede oplossing vond, is in deze Kruisiging verbrokken weergegeven. De eenvoudige symmetrische compositie sluit nog volledig aan bij de Romaanse traditie en is in tegenstrijd met Hugo's vindingen. Zeer overdacht zijn de contrasten en de blijvende eenvoud die uitgaat van dit werk, doch deze vernieuwing is eerder toe te kennen aan de Gentse grootmeester.

De uitstraling van deze Goesiaanse Kruisiging laat zich het vroegst nawijzen in een miniatuur uit een gebedenboek van 1486, dat een jeugdwerk blijkt te zijn van Gerard David (32).

Als besluit mogen we aanvaarden dat deze schilder zich geïnspireerd heeft op de verloren geraakte Kruisiging van Van der Goes, waarvan hij de Christusfiguur volledig heeft overgenomen. Deze figuur vinden we merkwaardig genoeg terug in tal van Kruisigingen daterende uit het laatste kwart van de 15de en 16de eeuw (33).

In de verzameling van de Engelse koningin bevindt zich een tekening, die eveneens dezelfde „Christus aan het kruis” (afb. 1) toont (34). Deze kwalitatief hoge tekening waarvan de verlosser gezien is vanaf de grond wordt door verscheidene critici beschouwd als een eigenhandige voorstudie van Hugo van der Goes voor diens verloren geraakte Kruisiging (35). De omtrekslijnen zijn heel soepel. De parallelle arceringen, verhoogd met fijne witte streepjes van een penseel waardoor de gladde modelering krachtiger aanvoelt, tonen enige verwantschappen met Van der Goes' later bijgewerkte tekening met als voorstelling „De ontmoeting van Jacob en Rachel”, die eveneens op een grijsachtig papier getekend werd (36). De lijder is hier niet zo gespierd als op de Venetiaanse voorstelling en komt daardoor dichter te staan bij de verlosser op het Holyrood-altaar.

Dit atletisch gevormde naakt met een slanke en subtiële modelering staat volledig in tegenstelling met de Christusfiguren van Dirk Bouts en Rogier van der Weyden (37). Persoonlijk is het nogal moeilijk om de toeschrijving aan Hugo van der Goes bij te treden, daar van deze tekening een angstvalligheid en een nauwgezetheid uitgaat die meer eigen is voor een kopiïst. Hoewel wij van deze verloren geraakte Calvarie van de grootmeester geen duidelijk beeld meer konden vinden in de schilderkunst, houden we het voor mogelijk dat wij deze compositie terug vinden in de miniatuurkunst en meer bepaald in een verluchting met als voorstelling „De Golgotha en de Gethsemané” (afb. 5) van de meester van Maria van Bourgondië. Dit miniatuur zou afkomstig zijn van een gebedenboek uit de kathedraal van Toledo, dat zich thans te Madrid bevindt (38). In het midden ziet men een Calvarie, die sterk herinnert aan de opstelling te Venetië, doch in dit werk

zit de moeder geknield. Het tafereel speelt zich af tegen een vrij rustig helder landschap, terwijl de scènes op de Olijfberg zich voltrekken in het duister. De schilder heeft hier gewoon de donkere achtergrond overgebracht naar de omringende tafereelen. In vergelijking met de „Dood van Maria” en Hiëronymus Busleydens *Deipara Virgo* van Hugo van der Goes acht ik het mogelijk dat dit (heldere voorstelling omringd door een duisternis) een vinding is van de Gentenaar, welke in de 15de eeuw hierin geen navolging kende. Pas in de 16de eeuw zal deze techniek een ingang vinden, doch niet zo zeer in de Nederlanden maar eerder in de Duitse kunst (39).

Wat ons hier echter meer interesseert is de voorstelling van de Calvarie. Naast de Christusfiguur herinnert het personage van Johannes de evangelist volledig aan de Goesiaanse stijl. Zijn gebaar kan vergeleken worden met één der treurende vrouwen van „De Bewening” op de Weense diptiek (afb. 3). De plooienvan van zijn kledij staat nauw bij van der Goes’ weergave (40). De uitbeelding van Maria doet denken aan een schenker. Haar geelaat herinnert aan O.-L.-Vrouw van de „Grote Kruisafname”, terwijl de in de ronde curve uitlopende mantel kenmerkend is voor de Goesiaanse stijl. Zeer mooi is de weergave van het golvende landschap, waarin men Hugo’s trapsgewijze werking kent. Het koloriet, waarin het zalmrose en het heldere groen overheersen, benadert het palet van de Gentse meester van het Pontifical van Sens (41). Het klimaat dat van deze Kruisiging uitgaat is hetzelfde dat we aantreffen in de Calvarie van de meester van de Gentse Calvarietriptiek (42). In deze dramatische voorstellingen weten beide meesters een statischheid, een grootsheid en een verwondering te leggen. De invloed van de meester van de Gentse Calvarietriptiek op van der Goes is doorslaggevend (43). Opmerkelijk is wel dat de geestesingesteldheid in de werken van beide schilders reeds aangetroffen wordt in het Calvarieminia-tuur van de meester van het Pontifical van Sens (ca. 1460) (nota 41). De vroegste navolging van deze Calvarie van Hugo van der Goes vinden we terug in een miniatuur van een Gents getijdenboek, dat waarschijnlijk vervaardigd werd voor Edward V, toen hij nog prins van Wales was (44). Dit boek dateert van omstreeks 1480, wat een terminus ad quem betekent voor het originele werk.

Wij hopen met deze studie gewijd aan de verloren geraakte Kruisiging van Hugo van der Goes, die mogelijks prijkte in de kerk te Vosselare, een nieuwe inbreng en aanvulling i.v.m. het oeuvre van de belangrijkste Gentse schilder te hebben gebracht, die mogelijks kan leiden tot een beter beeld van het totale oeuvre van deze kunstenaar.

van Elslande Rudy
Gewoon leraar aan het
S.S. Kunstinstituut, Gent

Dr. Evrard Alexander
Professor aan de
Rijksuniversiteit, Gent

Afb. 5 : Golgotha en Gethsemané, Meester van Maria van Bourgondië,
Berlijn - Dahlem, Kupferstichkabinett.

Noten

- (1) Deze huldetoestellingen te Gent in het stadhuis, 17 juli - 25 juli, en het Museum voor Schone Kunsten, 18 december 1982-6 februari 1983 en te Oudergem in het Rood Klooster, september 1982, werden op algemeen aandringen van Stichting Hugo van der Goes te Gent verwezenlijkt.
- (2) a) A. L. VAN HOOREBEKE, *Notice historique sur la commune et église de Vosselaere (Flandre orientale), suivie de la liste de ses curés et des épitaphes qu'on y a receuillies*, Gent 1845, blz. 6 ; vertaald door J. Van de Castele, *Een geschiedenis van Vosselare in 1845 door A. L. Van Hoorebeke te boekgesteld*, in *Het Land van Nevele*, jg. XI (1980), afl. 2, blz. 91-147.
de Vosselaere, in *Messenger des sciences historiques et archives des arts de Belgique*, 1845, blz. 117.
- (3) F. DE POTTER - J. BROECKAERT, *Vosselare*, in *Geschiedenis ... van Oost-Vlaanderen*, Reeks 1, dl. VII, Gent 1864-1870, blz. 18-21.
- (4) R. HOOZEE-E. DUVERGER, *Imaginaire Museum Hugo van der Goes* (catalogus), Gent 1982, blz. 50-57.
- (5) Men neemt aan dat deze periode aanving na 1471. In deze grote werken verlaat hij de miniaturistische stijl van Van Eyck en gaat veel gebondere werken, d.w.z. hij schilderde met een bredere toets (borstel) waarin men duidelijk punten en streepjes waarneemt. Deze techniek wordt overgenomen door Bosch en Bruegel.
In de periode van zijn grotere werken onderscheiden we het Montfortaltaar (oorspr. 156 x 484 cm), het Portinari-altaar (249 x 300 cm) en het Holyrood-altaar (oorspr. 216 x 460) (vgl. Lam Gods 360 x 275 cm : paneel God de vader 83,1 x 212,3 cm).
- (6) In 1671 behoorde het pachtgoed van der Goes toe aan Philip Parmentier raadsheer in de Raad van Vlaanderen. Cfr. F. DE POTTER - J. BROECKAERT, *o.c.*
- (7) R. VAN ELSLANDE, *Het huurhuis van Hugo van der Goes in de St.-Pietersnieuwstraat*, in *S.O.S. Gent*, 5de jg., nr. 16 1982 blz. 15-17.
- (8) Cfr. A. L. VAN HOOREBEKE noot 2a, blz. 41.
- (9) ... ANDREAS VAN HEULE, *Memorieboek der Stad Ghent van 't jaar 1301 tot 1737*, dl. I, Gent, 1852, blz. 355.
- (10) R. VAN ELSLANDE - A. EVRARD, *Van der Goes' muurschildering „David en Abigail“*, in *Ghendtsche Tydinghen*, 12de jg., nr. 1, Gent 1983, blz. 41-48.
- (11) LUCAS DE HEERE, *Den hof en Boomgaard der Poë sien, inhoudende menigherley soorten van poëtijckelicke blommen : dat is diuaersche materien, gheestelicke, amoureuse, boerdighe etc. oock diuaersche*

schoon sententien, inventien en(de) manieren van dichten, naer d'exempelen der Griecsche, Latijnsche, en Fransoische poëten, en in summa alzulcx dat een yeghelick daer yet in vinden zal dat hem diend, oft behaeghd, Gent, 1565, f° 61.

- (12) MARCUS VAN VAERNEWIJCK, *De Historie van Belgis die men anders namen mach : den Spieghel der Nederlantscher audtheyt. Waer inne men zien mach als in eenen claere(n) spieghel / veel wonderlicke gheschiedenissen / die van alle oude tyden / over al die weerelt gheschiet zijn : maer bysonder in die Nederlanden ...*, Gent 2de editie 1574, f° CXIX-CXXXII v°.
- (13) CAREL VAN MANDER, *Het Schilder-Boeck waer in voor eerst de leerlustighe lueght den grondt der Edel Vry Schilderconst in verscheyden deelen wort voorghedraghen. Daer nae in dry deelen 't Leven der vermaerde doorluchtighe Schilders des ouden en nieuwe tyds. Eyntyck d'wtlegghinghe op den Metamorphosen pub. Ovidij Nasonis. Oock daerbeneffens wtbeeldinghe der figueren. Alles dienstich en nut den schilders, Constbeminde en dichters oock allen staten van Menschen*, Haarlem 1604, f° 203 v° - 204.
- (14) A. EVRARD (- R. VAN ELSLANDE), *Sa „folie“. La maladie psychique d'Hugo van der Goes*, in *Hugo van der Goes (1430/40 - 1482), l'homme et son oeuvre*, Le Cri, Louvain-La-Neuve, 1982, blz. 9-12.
- (15) A. EVRARD, *Een poging tot muziektherapie 5 eeuwen geleden*, in *Tijdschrift voor geneeskunde*, vol. 38, nr. 10, 1982, blz. 697-698.
- (16) Elisabeth van den Eechoute was kleindochter van Gillis, ridder en heer van Angereel, alias Angreau en Autreppe die gehuwd was met Margaretha Strythout (+ 2 juli 1433). Deze ridder vergezelde Filips de Goede in 1421 naar Frankrijk ; hij stierf op 10 juni 1431.
- (17) E. DE BUSSCHER, *Recherches sur les peintres Gantois des XIVe et XVe siècle, indices primordiaux de l'emploi de la peinture à l'huile à Gand*, Gent, 1859, blz. 56, 133-135, 56-57, 58, 182.
- (18) A. SANDERUS, *De Brvgensibis Ervditionis Fama claris Libri duo*, Antwerpen 1624, blz. 39-40.
- (19) PH. A. BAERT, *Oeuvres d'art à Tournai, Courtrai, Bruges, Gand, Ypres, Valenciennes etc.*, handschrift 1781, Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albertina, Mss. II 9225.
- (20) J. P. VAN MALE, *Prael-Thoneel van de vermaerde en geleerde Bruggelingen*, Brugge 1713-1723, f° 100, Brugge, privaat-bezit.
- (21) J. B. DESCAMPS, *Voyages pittoresques de la Flandre et du Brabant, avec des réflexions relativement aux arts et quelques gravures*, Paris, 1769, blz. 81-284. - In een anonieme heruitgave van dit werk, maar met een ander titelblad *Méthode curieux et facile pour la connoissance des tableaux et sculptures, par qui ils sont faits, avec l'explication du*

sujet qu'ils représentent, pour la Flandre et Brabant; et la Vie des plusieurs peintres Flamands Rubens, Van Dyck, De Crayer, et plusieurs autres, Amsterdam, 1772, blz. 83-4, 250.

- (22) P. LE DOULX, *Levens der konst-schilders, konstenaers en konstenaeressen, soo in 't schilderen beeldhouwen als ander konsten de welke van de stadt Brugge gebooren syn, ofte aldaer hunne konsten geoefent hebben, verrykt met veel aenmerkelyke en historyke aentekeningen, getrokken uyt verscheyde schryvers, handschriften en andere bewysstukken opgesteld door P. Le Doulx*, Brugge 1795, f° 9, Brugge, Stadsarchief, Fonds Academie nr. 230; in de kopie van J. B. DIENBERGHE, *Levens der konst-schilders, konstenaers en konstenaeressen...*, Brugge, stadsbibliotheek, Hs. nr. 597, blz. 59-60 en in de publikatie: P. F. LEDOULX, *Brugsche kunstenaars van voorheen*, uitgave bezorgd door A. DE POORTER, Brugge 1935, blz. 5, komt identiek dezelfde tekst voor.
- (23) F. WINKLER, *Das Werk des Hugo van der Goes*, Berlijn, 1964, blz. 127-134.
Kopieën: *Brugge*, St.-Janshospitaal; *Gent*, Museum voor Schone Kunsten; *Utrecht*, Catharijnenconvent; *Vaduz*, kasteel Lichtenstein, verz. hertog van Urach; *Lissabon*, eertijds Koninklijke verzameling; *Villa Vicosa*, (Portugal). verz. Hertog von Braganza; *Wenen*, Albertina (tekening door P. Bruegel de oude?); *Brussel*, Koninklijke Bibliotheek Albert I, gravure van H. Wiericx; *Parijs*, Thiébauld-Sisson collectie (?); *Napels*, Museo di Capodimonte; *Oxford*, Christ Church College (fragment); *Amsterdam*, Rijksmuseum, München, kunsthandel, 1923; *Doornik*, Musée des Beaux-arts; *Antwerpen*, privaat bezit; *Parijs*, Louvre; *Gent*, St.-Barbarakerk; *Leuven*, St.-Pieterskerk; *Dendermonde*, O.-L.-Vrouwcollegiale; *Brussel*, Kapucijnerklooster; *Brugge*, St.-Salvatorskathedraal; *Saragossa*, Kathedraal; *Keulen*, Walraf Richartz museum; *Wenen*, vlg. 1937 oud verz. Trau; *Gent*, privaatverzameling; *Luik*, privaatverzameling; *Nijvel*, privaatverzameling; *Frankrijk*, verz. M. Munier-Jolain; *Brussel*, Koninklijke Musea voor Geschiedenis en Oudheidkunde (afb. op de steel van een vork uit 1597).
- (24) M. J. FRIEDLÄNDER, *Rogier van der Weyden and the Master of Flémalle*, in *Early Netherlandish Painting*, vol. II, Leiden-Brussel, 1967, blz. 71, nr. 59 c.
- (25) *Catalogue d'une collection de tableaux de plusieurs grand maîtres, tels que Rubens, Van Dyck, Crayer, Jordaens, Van Oost, Etckens, Van Thulden, Seghers, Janssens, Minderhout, et plusieurs autres, provenant des maisons religieuses supprimées aux Pays-Bas, dont la vente se fera au Couvent des ci-devant Riches Claires à Bruxelles, en argent de change...* Le 12 du mois de septembre (1785), nr. 2153.

- (26) a) V. DENIS, *Hugo van der Goes*, Brussel, 1956, blz. 38 ;
 b) J. LAVALLEYE, *Hugo van der Goes*, Brussel 1962 ;
 c) L. VAN PUYVELDE, *The Flemish drawing in the Royal Collection at Windsor I*, in *The Burlington Magazine*, dl. 78, Londen, 1941, blz. 79.
- (27) a) K. OETTINGER, *Das Rätsel der Kunst des Hugo van der Goes*, in *Jahrbuch der Kunsthistorische Sammlungen in Wien*, N.F. XII, 1938, blz. 43-76;
 b) K. G. BOON, *Naar aanleiding van tekeningen van Hugo van der Goes en zijn school*, in *Nederlandsch Kunsthistorisch Jaarboek*, III, 1950-1951, blz. 82-101.
 c) F. WINKLER, *Das Werk des Hugo van der Goes*, Berlijn, 1964, blz. 111-115.
 d) M. J. FRIEDLÄNDER, *Hugo van der Goes, Early Netherlandish Painting*, vol. IV, Leiden-Brussel, 1969, blz. 41, 74, nr. 30, afb. 41 (in het Suppl., Vol XIV, 1937, 93 aanvaardt hij de toeschrijving aan van der Goes).
 e) J. DESTRÉE, *Hugo van der Goes*, Parijs-Brussel 1914.
- (28) Museo Correr, olieverf op paneel, 41,5 x 27 cm.
- (29) K. G. BOON, „*Boekbesprekingen. Friedrich Winkler, Das Werk des Hugo van der Goes...*, 1964...”, in *Oud-Holland*, LXXX, 1965, blz. 195-201.
- (30) Praag, Rudolfinum, nr. 501, inv. nr. Do-30, 39 x 37 cm.
- (31) Vergelijk de personages op de zijluiken van het Lichtenstein-altaar te Vaduz en de Pieter van de Woestyne-triptiek te Berlijn.
- (32) W. SCHÖNE, *Ueber einige altniederländische Bilder, vor allem in Spanien*, in *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, LVIII, Berlijn 1937, blz. 171, afb. 20.
- (33) *Frankfurt*, Städtisches Kunstinstitut, nr. 106; *Turijn*, Galerie; *Berlijn*, Gymnasium zum Grauen Kloster (vernietigd in 1945); *Berlijn*, Galerie Ehrhardt (1930), *Berlijn* (DDR) Gemäldegalerie nr. 1658 (Pieter van de Woestyne-altaar); *Brugge*, St.-Salvatorskathedraal; *Oosterkerke*, dorpskerk; *Parijs*, eertijds verzameling M. T. Schiff; *Soria*, privaat verzameling, *Wenen*, verzameling Oscar Bondy.
- (34) Windsor, koninklijk paleis, 25,8 x 20,5 cm.
- (35) L. VAN PUYVELDE, *The Flemish Drawing in the Collection of his Majesty the King at Windsor Castle*, Londen 1942; L. VAN PUYVELDE, noot 26 c; M. COMBLEN-SONKES, *Ses dessins in Hugo van der Goes (1430-40 - 1482) l'homme et son oeuvre*, Louvain-La-Neuve, 1982, blz. 38, afb. 31; E. PANOFSKY, *Early Netherlandish Painting, its origins and character*, New-York, Hagerstown, San Francisco, Londen 1947-1948, blz. 500, noot 334 (3), staat open voor een mogelijke

toeschrijving aan Goes ; K. G. BOON, noot 27 b ; M. J. FRIEDLÄNDER, noot 27 d spreekt zich niet uit over het auteurschap ; F. WINKLER, noot 27 c aanvaardt de toeschrijving niet.

- (36) R. VAN ELSLANDE - A. EVRARD, noot 11, noot 8.
- (37) De Christusfiguren van deze meesters zijn veel slanker en niet zo gespierd ; ze missen eveneens de psychologische uitdrukking van Van der Goes. Het verschil in de voorstellingen is dat de werken van Rogier sentimenteel aanvoelen en deze van Hugo (en de meester van de Gentse Calvarietriptiek) veel humanistischer aanvoelen, waardoor ze een dramatisch karakter krijgen.
- (38) W. SCHÖNE, noot 32 ; DE SCHRYVER A. *La miniature flamande aux quinzième siècle*, in *Archives Bibliothèques et Musées de Belgique*, Brussel, 1960, blz. 256-265 ; F. WINKLER, *Neu entdeckte Altniederländer I : S. Bening*, in *Pantheon*, jg. 15, h. 12, blz. 261-271 ; FRANZ UNTERKIRCHER, *Burgundisches Brevier, Die schönsten Miniaturen aus dem Stundenbuch der Maria von Burgond*, Graz 1974, blz. 98 ; O. PÄCHT, *The master of Mary of Burgundy*, Londen 1947 afb. 14 ; F. WINKLER, *Der Brügger Meister des Dresdner Gebetbuchs*, in *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, 1913, blz. 268 ; F. WINKLER, *Die Flämische Buchmalerei des XV und XVI Jahrhunderts*, Leipzig, 1925, blz. 103 ; G. HULIN DE LOO, *La vignette chez les enlumineurs Gantois entre 1470 et 1500*, overdruk uit *Bulletins de la Classe des Beaux-Arts de l'Académie Royale de Belgique*, Brussel, 1939, blz. 117-118 ;
- (39) Vgl. de werken van Matthias Grünewald (1475-80 - 1528), Albrecht Altdorfer (1480-1538), Wolf Huber (c. 1490 - 1553), de jonge Frueauf, de school van de Donau. In Vlaanderen stellen deze meestal een verschijning in de donkere wolken voor (o.a. de Deipara Virgo in het Kon. Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen van de meester van Hoogstraten, een schilder die een duidelijke invloed onderging van Van der Goes).
- (40) G. HULIN DE LOO, noot 38, blz. 118.
- (41) J. P. DE BRUYN, *De schilderkunst van de 15de eeuw tot de 17de eeuw*, in *Gent 1000 jaar kunst en cultuur*, dl. I., Gent 1975, blz. 119 ; A. DE SCHRYVER, *De miniatuurkunst te Gent*, in *Gent 1000 jaar kunst en Cultuur*, dl. II, Gent 1975, blz. 331 ; F. WINKLER, noot 38, blz. 40.
- F. UNTERKIRCHER - A. DE SCHRYVER, *Gebetbuch Karls des Kühnen vel potius Stundenbuch der Maria von Burgund*, in *Codex Vindobonensis, 1857 der Osterreichischen Nationalbibliothek*, Graz, 1969, blz. 151-152 ; L. M. J. DELAISSÉ, *De Vlaamse miniatuur, Het mecenaat van Filips de Goede*. Catalogus van de tentoonstelling, Brus-

- sel, 1959, nrs. 236-237; E. WARREN HOFFMAN, *Simon Marmion re-considered*, in *Scriptorium*, XXIII, 1969 (Miscellanea F. Lyna, Gent 1969), blz. 268-269; O. PÄCHT, noot 38, blz. 62-64; A. DE SCHRYVER, *De Gentse schilderkunst na de van Eycks (La peinture Gantoise après les van Eyck)*, in *Justus van Gent, Berruguete en het hof van Urbino (Juste de Gand, Berruguete et la cour d'Urbino)*, Gent 1957, blz. 25.
- (42) K. GERSTENBERG, *Santiago in der Kunst, Bemerkungen zu einer Ausstellung in Madrid*, in *Kunstchronik*, VII, 1954, blz. 237-238; H. PAUWELS, *Een Kruisiging met stichters van Joos van Wassenhove*, in *Belgisch tijdschrift voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde*, XXVIII, 1959, blz. 43-51.
- (43) J. LAVALLEYE, *Juste de Gand, peintre de Frédéric de Montefeltre*, Leuven, 1936, M. H. BERNATH, *Further Notes on Justus van Ghent*, in *American Journal of Archeology*, XIV (1910), blz. 450-453, M. H. BERNATH, *Peintures qu'on peut attribuer à Juste de Gand*, in *Les Arts Ancien de Flandre*, V, (1910-1911), blz. 110-113. J. CAMON AZNAR, *La pintura de Rodrigo de Osona*, in *Goya*, 96, 1970, blz. 334-341, L. DEMONTS, *Essai sur Juste de Gand (à propos d'une Adoration et d'une Mort de la Vierge)*, in *Revue d'Art*, XXV, 1925, blz. 56-75, R. VAN ELSLANDE, *Linkerluik van een „Boodschapdiptiek“ door een 15de eeuwse Gentse meester*, in *Bulletin vrienden van het Museum voor Schone Kunsten te Gent*, Gent 1979, blz. 5-8, R. VAN ELSLANDE, *Verfschilders van een 15de eeuwse muurschildering van het atelier van Justus van Gent*, in *S.O.S. Gent informatieblad*, nr. 13, jan.-febr. 1981, blz. 15-17, R. VAN ELSLANDE, *De geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis*, in *Ghendtsche Tydinghen*, 11de jg., Gent 1982, blz. 99-109.
- (44) A. EVRARD, *Hugo van der Goes, een zoeklicht op Gents grootste schilder*, Antwerpen, 1982, afb. op blz. 10.

BIJLAGEN

De bladzijden tussen haakjes verwijzen naar A. L. VAN HOOREBEKE (in vertaling van J. VAN DE CASTEELE), *Een geschiedenis van Vosselare in 1845*, in *Het Land van Nevele*, jg. XI (1980), afl. 2, blz. 91-147.

BIJLAGE I.

Cont ende kenlic sy allen deghenen die nu syn ende hiernaer wesen sullen, dat ic Gossuin van Zillebeke, gheseit Taccoen, ende Clara van Zantvoerde, min wettelic wyf, der kercken van Vusselare bi Nevele ute groete affectie totten tempel van Gode van hemelrike ende omme andre redenen ons daertoe purrende, hebben ghegheven eense seer scone ende costelike marmore Vunte, metten latoenen dexele, up dewelke onse wapenen staen ende diverschen ymagen van Gods helegghen ende omme dese gifte an de kerken voerseit bi ons ghedaen an de prochianen van Vurselare gheheughlic te makene, zo gheven wi Gossuin van Zillebeke Taccoen, ende Clara van Santvoerde minen wive voerseit ons dancx ende bi onsen propren wille den eersten kinde, dat over de voerseide vunte sal worden ghedoept, eene somme van thien gulden lamkine voer eenen vuntpenning. Voert so es wetene waere dat sake dat wi beede van live ter doot souden syn ghevaren voer dat den eerste kinde over de voers.vunte waere ghedoept, so sal den prochiepape van de voerseider kerken onsen oere moghen aenspreken omme de voerseide somme van thien ghulden lamkine te worden betaelt. Voert so es noch te wetene alse dat binder turre van voerseider kerken van Vurselare an den temmerwerk groete reparacien gheorbort syn, so heeft mer Bouduin van Santvoerde, den vadere van minen wive voerseit, den kerkmeesters van der voers.kerken gheconsenteirt ter hulpen van der voerseider werke ende sonder prys de noedighe boemen te moghen cappen ende haelen ute sinen bosch, liggghende binnen der voerseide prochie van Vurselare. Ende omme de meerere sekerheden en ter eeuweliker ghedachtenesse van alle dese dinghen so hebben wy Gosiun van Zillebeke, gheseit Taccoen, ende mer Bauduin van Zantvoerde voers.in kenlicheden der waereden desen tsaertere gheseghelt elc van ons met sinen uthanghenden seghele. Ghedaen int jaer van gracen als men screef int Camacioen Dusentich drie hondert ende twintich den drie en twintichsten dach in Sprocle.

(Deze vont, die rustte op een achthoekige pijler, werd vernield tijdens de beeldenstorm, enkel het voetstuk werd bewaard. De huidige vont in hardsteen, die een halfronde vorm heeft is versierd met de wapens van de fa-

milie Goethals en met een weinig kwalitatiefvolle schildering. Deze akte leert ons ook dat de kerktoren gemaakt was van hout en niet zoals SCHAYES, *Histoire de l'Architecture en Belgique*, II, blz. 112 denkt van steen. Trouwens De CAUMONT, *Antiquités monumentales*, blz. 241 merkt op dat er voor de XV en XVIde eeuw geen torens bekend zijn die het uitzicht van deze te Vosselare heeft.) (blz. 106)

BIJLAGE II.

Hier over hende van deser kercken light begraven eenen Geerot de Key, filius Geerot, die overleet den 6 in Maerte an. 1353. Ende heeft besedt up hondert roeden langs, ligghende voor *'tHof ter Meeren*, een jaerghetijde van thien grooten tsaers met drie lessen te dien in deser kercken, up den zesten dach van Maerte, dewelcke 100 roeden lands *Mijnheere van der Meere* (van Vosselaere) ghecocht heeft met andren landen, met 10 grooten tsaers uitgaende ende waere tvoorschreven jaerghetijde niet ghedaen en wierde, dat de 10 grooten commen ter kercken profijte (grafsteen, kerk St.-Marie-Leerne).

BIJLAGE III.

Hier licht Jan vâd (er Vennet) vânet die staerf int jaer ons heere M. CCC ê LXXXI ... dach ... Jan † Hier light Lisbette 'tjaer M.CCC ê XVII de XI de dach in april. (in het midden staat cirkelvormig vermeld) (Hier light) Pieter (van der Vennet) die staerf int jaer M.CCCC ê XI de XXI (ste dag van de maand) (Waarschijnlijk was Jans zoon Elooi van der Vennet, pastoor van Vosselare, die in 1411 overleed) †. (grafschrijf) (blz. 129)

BIJLAGE IV.

Wy Fr. Loys van der Vennet, Jhans zone, prochiepape van de kerke van Vurselare durp, bi Nevele, Jacob Dobbelare, Jacop de Cleerc ende Pieter Coene, alse keercmeesters van de kerke vors. Doen te wetene ende maken kenlic allen denghonen die dese lettren sullen zien of horen lesen, dat edele ende werde her Ghiselbrecht Rufflaert ende joncfr. Kateline van der Munte, syn wettelyc wyf, hute groete devocie totte onser Vrouwen ende omme andre redenen, haerlieden daertoe purrende, de kerk vors.comen te ghevene een seer costelic zilverinen wieroecxvat met datter toebehoort ende daerup haerlieder wapine staen. Wy prochiepape ende kerkmeesters vors.

hebben den here Ghiselbrechte vors.in verghelt van der selver ghifte by desen jeghewordighe tsaertre gheconsenteert ende consenteren omme sine sepulture in steene of grafkelre up sinen cost te moghen doen maken vor sente Loys outaer ten hende van dh. Jhan Masch zarke, die in tyt verleden van dese kerke, prochiepape was, omme als Fr. Ghiselbrecht Rufflaert ende joncfr. Kateline van der Munte, syn wettelyc vors., sullen syn ghevaren van live ter doet ; daerinne te wordene begraven metgaders haerl.hoysr ende naercommers.ende omme dat dit soude bliven goed, vast ende ghestade ende wel ghehouden ten eeuweliken daghen, so hebben wy prochiepape ende kerkmeesters vors.dese lettren beseghelt elc onser met sinen seghele huuthanghende. Dit was ghedaen up den andren dach van Sporcle int jaer ons Heere doe men screef dusentich drie hondert neghene ende tneghentech. (blz. 114)

BIJLAGE V.

Hier leghet joncvrauwe Claere van der Mûte, Jans vâder Mersch wyf was, die starf int jaer M.CCCC. en L. den XXVIII sten dach in october. † Hier leghet Jan van der Mersch van Nevele jans zone die starf int jaer M.CCCC. LIIII. den XXI stê dach in september † (grafschrift).

BIJLAGE VI. (blz. 137)

BIJLAGE VII.

„Innocentius, biscop, cnape der cnapen Gods, an onsen lieve zone Balduinis Goethals te Ghend, gheboren int biscopdom van Doornicke, salut ende apostoliquen zeghen. Also ons overghelevert es uw neirenste versouc ende bede, by dewelke gy zeer ootmoedelic ons biddende zyt omme een blycteeckene van onse goetwilligheit te becommen, in erkentensse van der menichte groete diensten by zo veele leden van uwen geslachte sint veele eeuwen der helegghen Stoel van Roeme bewesen ende sonderlinghe by den capiteyn Honorius Bonicolli, toen hy ontrent tjaer achthondert ende tachtentich, van der wreede onghelooveghe Sarrazynen Tdomeyn van sente Pietere van haerlieder vulcommen destructie verlost. Wy willende tvors.in acht nemen, beghiftighen u van een wervelbeen van den Helegghen Dyonisius, twelk u by den Eerweerde Broeder Erasmus, religieus uuttencloestere te Dronghene, tonsewaerts ghesonden van weghe den Grave van Vlaendren, uwen harden gheduchten heere ende prince, zal ghegheven worden, van

welke Reliquye gy volghens uw begheerte an ons uutghedruct zult moghen beschicken ten voordeele van der keercken van Vurselare by Nevele int vors.biscopdom. Tghuent u van den zeghen van Hemelricke zal weerdich maken. Ghegheven te Roeme by sente Pietere int jaer van den incarnatioene Ons Heeren duust vier hondert vier en tachtentich, vij indus Decembris, Pontificatus nostri anno primo." (blz. 114, noot 31)

BIJLAGE VIII.

... ipape van Vosselare die overleed ...

Fragment van een grafsteen. Het lettertype verwijst nog naar de middeleeuwen terwijl de naam „Vosselare” er opwijst dat dit opschrift dateert na 1500. Waarschijnlijk hebben wij hier te maken een fragment van de grafzerk van de prochipape (= pastoor) Jacques Nevelincx of misschien van Jan van Steelant. Mogelijks was deze laatste familie van Livina van Steelant, die gehuwd was met Lieven van Pottelsberghe en die o.a. te Gent het Kinder Alyenhospitaal herbouwden. (blz. 135)

BIJLAGE IX.

Hier light begravê J^r Bauldê Goethals S'hendx Rudd' die starf dê V^e f Lauvve XV^c XVIII Gû Joncv^e Maria vâ Raveschot f^a Ad' zÿ gheselenede die starf dê X^ef Sporkelle XV^c XXVI Gû Joncv^e Mari Goethals huerlied' docht' die starf de VIII f mey XVe.

(Dit is niet de originele grafsteen, daar deze door de beeldenstormers vernield werd. Het opschrift heeft een verkeerde interpretatie daar Maria Goethals op 5 juli 1500 overleed. De wapenschilden rond de steen zijn waarschijnlijk van de schenkers van deze zerk.)

Ook A. L. VAN HOOREBEKE, *Recueil des épitaphes de vingt-cinq paroisses aux environs de Gand*, handschrift 1851, Gent Rijksuniversiteit, heeft deze grafsteen niet opgetekend. (blz. 113-115)

BIJLAGE X.

Ick Jan de Weert, f^s Jacops, h. Geestmeester van der prochie van Vosselare, by Nevele, in desen tyden, kenne ende lyde over my ende over alle myne naercommers h. geestmeesters binnen de voors.kercke wesende belooft

hebbende ende by dese letteren al noch belove tsavens te voren te besoorghene ende sendene ten onsen dischnape als men tsanderdaechs den dischs stellen ende cleeden sal, de religieusen van den cloostre binnen tvoors. Nevele, twee teekenen van de dischs van dertich proven, weerdich zynde elcke prove vier schell.paris., ghefondeert by joncheer Balduinus Goethals, f^s Heindricx ende van Cathelijne van Lembeke, ende joncvr. Maria van Raveschoot f^a j^r Adriaen zijne gheselnede (S.M.) dewelcke dischmeesters de h. gheestsmeesters ghehouden zyn te stellene telcken up Sinte Balduinudach, dat es den vyftienste dach van Decembre, nemaer quame die dach up eenen Sondach, zo zalmen de zelve dischmeester stellen sdaechs daernaer, waer of men den eersten dischmeester stellen zal den V^e dach van Decembre XV^c zes ende twintich eerstcommende. Dies worden twee van den voorn. religieusen ghehouden te commen offeren alle jaeren, hondert jaeren gheduerende, toeten voors.daghe, tusschen den viii hueren ende neghen hueren, een lesende messe van requiem ende doen sal over de ziele van den voorn. j^r Balduinus zyne gheselnede ende huerlieder dochtere Maria, alsoock huerlieder beide zonen j^r Gheerot ende Jan Goethals, als zy van leven ter doot, zullen ghecommen zyn, ende thender messe metten priestere te gane ter sepulture van den voors.fondateurs, ende aldaer mede te lesene een misere mei deus, ende daernaer met huerlieder twee trecken ten dische te commen om te ontfaen de twee provenen, elck weerdich zijnde iiiii scelen (schellingen) paris tstick voors. In teecken der waarheyt hebbe ick h.geestmeeter voors.dese letteren gheseghelt met mynen seghele. Dit was ghedaen up den eersten dach van Septenbre int jaer Ons Heeren als men schreef duust vyf hondert zes ende twintich.

BIJLAGE XI.

Dit es de grootte ende denombrement van eenen leene, dat ic Symon l'Hermyte, heer van Betinsaert, als voocht van joncvrouw Helena Viertale, dochtre ende hoyr by beneficie dinnentoire van wijlen Jan Viertale, hueren vadre, houdende ben in leene ende manscepe van hooge ende moghende heere Mer Phls. van Montmorency, grave van Hornes, heere van der steden ende lande van Nevele, van Huusse, van Hubermont, van Roncheval, van Borcht, van Zwyndrecht, etc. ende dat zynen casteele ende hove van Nevele, dwelck leen es een heerscip ende heerliche, gheenaemt thof, leengoet ende auder heerscip ter Meere, ligghende ende streckende in de prochien van Vurselare, Ste Jans Lederne, Deynse ende daer ontrent, groot wesende in erfachtiche onder moten, thof, water, landen, meersschen ende bosschen, twintich bunderen ofte daerontrent, lettelt min ofte meer, ligghende in diversche sticken. Item zo behoort te desen voornoemden

leene ende heerscepe jaerlicx in eerlicke erfvelicke rente : twaelf halsteren roghe, ghendtsche mate, noch zesthien halstren noorthoutsche evene op twee penninghen parisis naer de beste, noch zesthien halstren ruwer evener al nevelsche mate, noch acht en twintich capoenen, mids den capoen van der ponten te Meyghem, noch drie en dertich hoenderen ende een half ; noch in pennickrente vyf en vichtich scellinghen, elf penn. par., ende in erfvelicken pachte vyf en veertich scellinghen par., noch vier paer handtschoen van al tsaers lettelt meer ofte min, vallroe alle dese voors.heerlicke renten jaerlicx telken Ste Stevensdaghe in de Kerstdaghen, streckende dese voors.eerlicke ende erfvelicke renten op zekere diverssche gronden van erfven, ghelegghen in diverssche prochien, by opsetene ende afsetene laeten, die dese voornoemde rente jaerlicx sculdich zyn ende ghehouden te betaelene ende gheldene alle jaere op Ste Stevinsdach naer Kerstdach, zonder meer eeneghe vermaninghen danof te doene ofte zitte daghen daerof te houdene. Ende als yemant in gebreke es zyn rente te betaelene ten zelve daghe, so mach de erfachteghe van desen leene ofte den bailliu, omme tselve ghebreck, den grondt van dien te wette af te winnene op datter niemant jeghens en comt ende betaelinghe doet zoot behoort. Noch behoort te desen voors.leene ende heerscepe derthien opwuenynghen, die jaerlicx op elcken Ste Jansdach midszomere binnen zonneshyne int voornoemde hof ter Meere sculdich zyn van brynghe ende van betaelene, elc eenen penninck par., gheheeten wachtpenninck, op de boete van drie ponden par. elc dier in ghebreke waere. Ende van allen den voornoemden gronden van erfven, daer dese voornoemde rente jaerlicx op strecken, so heeft de erfachtighe van desen leene sterfcoop, wandelcoop ende toecompste met alsulcke boeten alser toe dienen ende behooren. Hoch zo vermach dit voornoemde leen ende heerscip justitie hooghe, middele ende nedere ; eenen bailliu, eenen sergeant ofte dienaer omme op tselve leen ende heerscip te vanghene, te arresterene ende andre wettelicheden te doene den bailliu ende wet van den voorn. leene ende heerscepe, op zynen eedt alsoot behoort. Ende noch een vulle banc van zeven scepenen omme daermede elcken recht ende wet te doene t'allen tyden als hys versocht werdt alsoot behoort. Ende daertoe noch mede tol, vont, bastaerde en stragiergoet, boete tot drie pond par. ende daeronder, ende noch tbeste catheyl blyvende naer de doot van den opsetene laeten. Noch zo vermach derfachteghe van desen voorn. leene ende heerscepe, alzo wel op den boom ende grondt van den voors. leene als op de heerlichede, vrije voghelrye, jagherye ende visscherye, ende vermach noch straetbryden twee waerfven binnen zeven jaeren, ende noch jaerlicx een duergaende jaerwaerhede, feytwaerhede ende dachwaerhede, ende berecht van dien te houdene ende doen houdene op tselve leen ende heerscip tallen tyden, dat valt ende het van noode zy. Noch zo behoort ten voors. leene ende heerscepe de thiende, streckende in

de prochie van Deynse, Bachten, Vurselare, Lederne ende daeromtrent, alzo verre ende zulcx als die van ouden tyden ghestaen, gheghadert ende ontfanghen gheweest heeft. Noch zo behoort ten voors. leene ende heerscepe de ghifte ende personaetscip van Deynse, ten welcken behooren toe drie prochiekercken, te wetene Deynse, Meyghem ende St. Jans Lederne, ende noch zeventhien beneficien, ende van allen den capelryen, costeryen ende rechte ten voornoemden personaetscepe ende ghifte van den zelve drie kercken dienende ende behoorende. Item ten voors. persoonaetscepe behoort noch toe de Scholastere van Deynse, boven ghenoomt. Item men houdt van desen voornoemde leene ende heerscepe ter Meere zessentwintich leenen, liggende in diversche prochien, danof datter eeneghe ligghe te vullen reliefe ende te halfve reliefe, ende zom ter bester vrome van drien, ende andere diversche relieven, diensten ende camerlinghelden telcker doot van den erfachteghen, daerof dat deen van de voornoemde leenen liggende es binnen der stede van Deynse, ghenoomt tScaebert, liggende op de markt op de oostzyde van der straten, dwelck desen leene jaerlicx sculdich es te rente een scaebert, verwapent metter wapene van den erfachteghen met acht quartieren, geleverd telcken Paesschen, alzoot behoort ende van ouds ghecostumeert es gheweest ; ende als men eeneghe van dese voornoemde leenen verandert ofte vertiert by coope, belast ofte anders, dan heeft dese leenhouder den thienden penninc van dat zy ghelden, relief ende camerlingheldt alzoot behoort. Item zo es den voornoemden leene jaerlicx belast met zes ponden grooten tsiaers, ende noch zo eyst belast van acht halstren roghs ende acht halstren ghersten ende acht halstren evene, al Deynsche mate, ervelicke rente den prochiepape van Deynse. Staende dit voors. leen ter trouwen, enz. Desen elfsten van Ougste XVC neghen en vyftich.
(Gent, Rijksarchief, Lenen van Nevele)

BIJLAGE XII.

Ic Claes Dobbelare f^s Nicolas, helich gheestmeester der keercken ende prochie van Vosselare neffens Nevele in desen tyden, kenne ende lyde over my ende over myne naercommers h.gheestmeesters binnen der voors. kercke wesende, dat ik beloofd hebbe ende by dese lettren alnoch belove den eerweerdighen prochiepape deser keercken ootmoedelic te biddene van te ghelieven zynen costere te ghelasten sdaechs te vooren tnoodighe stroy te besorghene, omme daermede tsanderdaechs, als men de messe van requiem doen sal, de voors. keercke te strooyene ende insgelicx den zelve costere te bevelene denzelven avont ten zes huere met zyne ghesellen eene alve huere lanc te ludene metter meeste clocke van vyfven, die alsnu ter tyt

noch in den zeer auden torre deser kercken hanghende zyn (de voorz. klokke weegt vier duusent zeven hondert en lxxii ponde) sindert twee jaren by edele ende weerde joncheeren Gheerot Goethals ende Jan Goethals, wylent zynen broeder int jaer verleden ten eeuwighe lichte gheresen, ende wiens ziele Godt ghenadich sy, an de voors. keercke geschoncken uut pure affectie ende zonderlinghe devocie die zy den helegghen Eloy, patroon deser prochie, toedraghende waren ende omme andere redenen huerlieder daertoe moverende ; rontomme de voorn. clocke staet : Nobilis vire G. Goethals et J. Goethals fratres suo dederunt me ecclesiae de Vosselare, daeronder ziet men huerlieder wapenen ende op den boort G. Duhem me fudit A^o XV^c LVII et Eligius nominor. Inghelicx hebbe ic h.gheestmeester voors. be- looft ende alnoch belove tsnavens te vooren te besorghene ende zendene ten dischnape, als men tsanderdaechs den disch stellen zal, de zusteren van den derden ordine van St.-Franciscus int clooster, te Nevele die men Grauwe zusteren ende ooc zusteren van penitente noempt, twee teekenen van den disch van twintich proven elc weerdich zynde vier scel. par., ghefon- deert by de voors. joncheeren Gheerot ende Jan Goethals beede zonen van joncheer Balduinus Goethals, die hy hadde by joncvrouwe Marie van Rave- schoot zyne wettelicke gheselnede, wiens zielen Godt omme huerlieder menichte ghiften deser keercken ghejont ende ver omme huerlieder groete bermherticheyt tot de aermen deser prochie, ghenadich sy, welcke disch de h. geestmeester ghehouden zyn te stellene jaerlicx den tweeden S. Loysdach commende den 1^{en} van Decembre, of ten ware dat denzelven St^e Loysdach, quame op eenen Sondach, zo zal men den zelven disch stel- len sdaechs daernaer, danof men den eersten disch stellen zal den 1sten dach van December XVe neghen en vyftich eerstcommende, dies worden twee van voorz. zusteren ghehouden te commen offeren alle jaren, te we- ten den tyt van vyftich jaren lanc gheduerende, ten voorn. daghe toen ten neghen huere an den hooghen autare eene ghesonghene messe van re- quiem ende ghecelebreert worden voor de zalicheyt van de ziele van jon- cheer Jan Goethals voorn. indien hy op den voors. dach, als men den 1sten disch stellen zal dezer werelt overleden ware. De voors. zusteren zyn ooc ghehouden thender messe metter prochiepape ofte priestere, die de voors. messe zal ghedaen hebben, mede te gane ter sepulture van de voors. fonda- teurs ende aldaer mede te lesene over de zielen voors. een miserere mei deus ende de profundis met collecte, ende dat ghedaen zyne, daernaer te commene met huerlieder twee teekenen ten dische, daervooren zy ont- faen zullen twee provenen, elc weerdich zynde iiij sch. par. tstuc voors. Ende indien de voorn. zusteren in ghebreke waren van al te doene zo voors. es, zo zal den helich gheestmeester van den. voors. disch mogen hand slaen an de voors. provenen ende die distribueren de aermen van der voorn. prochie, daert hem meest van noode dencken zal. In kennessen der waer-

heden zo hebbe ic Claes Dobbelare helichgheestmeester voors. dese letteren over my ende over myne naercommers gheseghelt met mynen zeghele hieran uuthangende. Dit was ghedaen op den twintichsten dach van wedemaent int jaer Ons heeren als men screef Duust vyf hondert neghen ende vyftich.

BIJLAGE XIII.

„Vuytte dien dat in den jare Ons Heeren duust vyf hondert vyf ende tzevntich op den vyfsten der maendt van Octobre ghecomen zyn ten huysen van Pieter van Speybrouc f^s Erasmus, in der nacht zeker roovers ende quaetwillighe die onder ander rooveriën ende gheweldt dat zy ten huse van den zelven Pieter deden, hem ghenomen ende ontvremdt hebben vele ende diversche van zine briefinen die zy binnen den zelven zinen huse vonden ende onder andere eenen wettelicken chartre van een erfvelicke chensrente van twaelf schellinghen grooten tsjaers, die hem anneghedeelt was in 't sterfhuus van zine vadere, ghecommen uut den sterfhuse van Daneel van Speybrouc zinen grootvader, die op den vi^e der voorn. maendt by hemlieden in sticken gesneden ende gheschuert wierden. Omme an onse naercommers, die dese presente letteren zullen zien ofte hooren lesen, een denckbeeldt te gheven der droefve tyden die wy beleeft hebben, zo laten wy hier een cort verhael volghen van 't ghuendt in der nacht van den iiij der voorn. maendt in de prochie van Vursselare by Nevele es gheschiedt, so ooc inder vorighen nacht andre roovers ende brandstichters, dewelcke boschgheusen ende beeldstormers ghenoeemt wierden, ende die ghewapent mette instrumenten omme alles te schenden ende te breken, met gheheele benden tplatte landt doorlopende, makende zo groot rumoer ende vreeselick ghelut dat hunne roepinghe resonneerde door alle straten, omme daerdoor die goede landtslieden te schricken, te verjaghen ende aldus hun beter te connen spolieren ende berooven van 't ghuendt dat ze met zweet ende arbeyt duechdelick ende met eeren verghaert hadden, in de prochie van Vursselare by Nevele waren ghecomen, alwaer dat zy d'hofstede gheleghen in de Meirstrate, van aude tyden ghenoeemt Prannekensstede, daer doen ter tydt in woonende was eenen Pieter de Key, filius Gheerolfs, berooft ende ghepilleert hebben, ende naer dat eenige gheile bocken van derzelve rabauwen bende, twyf van den voorn. De Key, dewelcke op hun aecomste van zine stede was gheevadeert ende ghevlugt ende zine dienstmaerten ghevioleert ende vercracht, als ooc onmenschelic ende gruwelic gheslaghen, haerlieden naeckt uutgecleedt, de handen ende voeten tsamen ghecnoopt, ende by haerl. hair ande boemen hadden ghebonden, hebben zy alsdan tvier in de voorn. stede ghestoken, dewelcke te pulvere verbrant es, soo zyn zy door de glasvensters in die zeer oude keercke gheclommen, daer

zy door hunne malevolentie een onuitsprekelicke schade ende bedervynghe inne ghedaen hebben, als onder andere rooverien ende saccagierynghen, die zy daer bedreven hebben, dat claghelic was voor de ooghen van der prochi- anen ende alle godsvruchtighe menschen, zo zyn voor eeuwighe memorie van hunne gruwels en razernye, de schoone gheschilderde glasvensters, den preecstoel, biechtstoel, de costelicke welclinckende nieuwe orghele, de bel- den ende schilderyen, *onder de welcke was eene van die constighe hant van Mr Hughe gheschildert, zynde eene cruysinghe Ons Heeren met belden al- zo groot als tleven*, alsooc de magnifycke marmere vunte, alle welcke stic- ken de voorn. Kercke decoreerden ende vercierden, door hemlieden in stic- ken ghecapt, gheschuert ende verdorven, zy dan noch niet verzaedt zynde van hunne boose malefactien, alsdan ooc opghelicht hebben den decsteen des grafkelders van den zeer antycken ende edelen gheslachte Goethals, gesproten uutten noblen Italiaenschen stamme Bonicolti gheuoemt, twelcke sedert vele eeuwen uut Italien in Vlaendren es ghecommen, zo ons aude au- thentycke schrifturen zegghen, ende datte zeer vele gheleerde gheestelicke, also tbleeck an den zeer eerw. onlangs ten eeuwelicken lichte gheresen can- onick van Sente Baefs binnen Ghendt, gheuoemt Gillis Goethals, die door zyne groote conste in de medecynen ende chirurgie de schamele crancke ter hulpe quam ende costeloos tractierde, alsooc diverscher vrome mannen die groote feyten van wapenen deden in theylich landt op die wreede ende ongheloovighe sarracenen etc., etc., onder hemlieden telt, daer uutrooven- de ende met hemlieden nemende die zeer costelicke ende magnifycke ta- fele van metale ofte copere, op de welcke de wapenen, quartieren van edel- dom, effigien ende belden alsooc de epithaphie zeer constich ghesneden waren, van joncheer Baudewyn Goethals f^s Heyndricx ende van vrouwe Catharine van Lembeke fi^a Hughes, in zynen levene eenen man van grooten stade ende verstandt, meester van requesten ordnrs skeyzers Maximi- liaen ende ten diversche werfven schepene der stede van Ghendt gheweest, grooten bezitter van gronden van erven in den lande ende heerlicheyt van Nevele, alsooc in de voorn. prochie van Vursselare, ende waervan onder an- dere deel maeckten den Goethalsbosch, groot elf hondert roeden ghestaen ende gheleghen an de Damstrate, by 't ghoet ter Meersch, ende daerneffens een stick lands gheuoemt tGoethals stick, groot int gheheele vier gheme- ten en half, alsnu toebehoorende eenen Gillis van Quathem, f^s Pieters, van zine wettelicke gheselenede mejoncvrouwe Marie van Raveschoot, f^a Adriaen, ende nichte van die zeer wyze Mevrouwe Catharina van Raveschoot, in haer levene xvij^{ste} abdesse int clooster van Oosteekloo, van Cistertien orden ende eene vermaerde abdye der edelste joncvrouwen van Vlaende- ren, ende van hunne dochtere Maria, die zeer jonck overleet, dewelcke nu meer dan vyftig jaren daerinne liggen begraven, zoo ooc ontrent de twin- tich jaren hunne beede sonen joncheeren Gheerot en Jan Goethals, in hun-

nen tyt schiltcnapen van Keyzere Carel de vyfste, welcke epithaphie nefens den voorn. grafkeldre noch te zien es, verwachtende met andren des almachtighen Gods rechtveerdich oordeel..." (blz. 119)

BIJLAGE XIV.

Kenlic si allen lieden die nu sin ende naer ons commen sullen. Also bi vroude mannen bevonden es datte binnen den turre van der kerken van Vurselare durp bi Nevele seere grove temmerwerken noedich sin so anden beelfroete totten weerhanghenne vander clocken alse binnen der tuben vander selver turre, So heb ic Seghere van der Coutren, riddre, den prochi-pape ende den kerkmeesters van der keken voers. beloeft also ic alse nu noch beloove de costen der van hoe groet si soude moghen wesen so van houtte, van ysere, van steene, van der werklieden dachloenen, etc., te sulen draghenne enne bi mi te betalenne ende ditte alles sonder prys vander kerken voers. Ende omme dat die dinghen die boven gheseit sin moeten houden cracht van vasthede, So heb ic Seghere vander Courtren voers. dese lettren beseghelt met minen seghele A^o M.CCXXX. (De zegel ontbrak). (Het gaat hier waarschijnlijk om een afschrift, daar ysere en prys oorspronkelijk in de 13de e. isere en pris geschreven werd).

BIJLAGE XV.

Waarschijnlijk stuurden ook de Gentse schepenen de schilder en historicus Lukas de Heere in 1578 naar de kerkmeester van Vosselare om „de ciboi- ren" te halen.

BIJLAGE XVI.

Hier light begravē Gheerolf Goethals f^s Bauldēs die overleet den XXIX ē ī C IIIII LIXe hī Gū Jā Goethals zijn broer die oīleet de VIII octobris XV LVIII †(grafsteen). (blz. 115)

BIJLAGE XVII.

Ter eeren Gods en ter ghedinckenesse van jo^r. Bauduyt Goethals en Joncvr. Maria van Raveschoot zyne gheselnede, heeft jonch. Amand Goethals f^s Mher Judoci, dit ghelas ghegheven omme toude te vervanghen, dat in den nacht van iiij Octobre 1575 by de beeldsturmern, toen sy in dese kercke van Vosselare alles hebben gherooft, gheschonden ende ghebrocken, oock

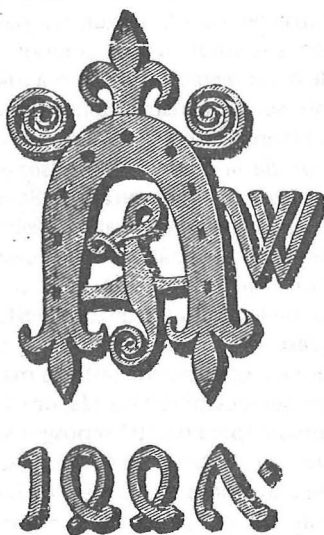
by deselve es verbryselft gheworden, en de twee latoenen tafelen welcke ter zyden dese veinster waren hanghende ende waerop de Vlaemsche inscriptie in gothische letteren ghegraveert waren, insghelicx by deselve heretycken wierden gherooft 1606.

In synen grafkelder ter rechter zyde van den hooghen altaer of ten Evangeliecant, syn begraven jo^r Bauduyn Goethals f^s Mher Heindricx, requestm^r ordin^e van den keyser Maximiliaen, schep. der stede van Ghendt, enz., enz., grooten weldoener deser kercken, joncvr. Maria van Raveschoot syne gheslone, jonch^r Gheerot en Jan Goethals, huerlieder beede zoonen, schiltcnapen van keyser Carel den V, ende joncvr. Maria Goethals, huerlieder dochter, alle welcke binnen de sestiende eeuw in denselven grafkelder syn begraven ende wiens zielen Godt gheve d'eeuwighe ruste. -B.V.D.Z.

(Afschriften van deze tekst werden gemaakt in 1630 op verzoek van Jacob Goethals door notaris Schillewaert van Gent, in 1714 dr. notaris Servrancx en dr. notaris Van Risseghem in 1724).

In 1606 liet Amand Goethals deze 2 teksten aanbrengen op metalen platen in de kerk, waarboven hij 2 glasvensters met zijn wapens liet plaatsens. (blz. 116-117 en noot 35).

BIJLAGE XVIII.

In vroeger tijden bondt men deze teekens op de dueren van vele kerken / gelijk er heden nog een zichtbaar is op de deur der kerk te Vosselaere in Oost-Vlaanderen. Wij geven hier een afdruk van een dergelijk (teken van een hoefsmid) naar het oorspronkelijk dat zich in het minards museum bevindt. Het is een ijzeren schild in den vorm van een hoefijzer / met punten / spijkergaten en versieringen / in welks midden zich een gotische S bevindt / en aan de rechterzijde buitenwaards eene W. (Minard van Hoorebeke, Description de Méreaux et jetons de présence etc. des Gildes et Corps de métiers, églises, etc., Gent 1877, blz. 233).

De ingang deur dagtekt van 1666 en was vroeger met verscheidene hoefijzers versierd. Slechts één hiervan is bewaard gebleven en is versierd met de letters J en W.

BIJLAGE XIX.

Rapport opgemaakt door baron Béthune d'Ydewalle en baron de Saint Genois onderzoeksleden van de koninklijke commissie der monumenten in 1863.

La Commission approuve le projet de M. Aug. Van Assche, architecte à Gand, pour la restauration de la tour et des bâtiments de l'église monumentale de Vosselaere (Flandre orientale)

MM. Béthune d'Ydewalle et le baron de Saint-Genois, membres correspondants, ont rendu compte dans les termes suivants des recherches qu'ils ont faites au sujet de cet édifice :

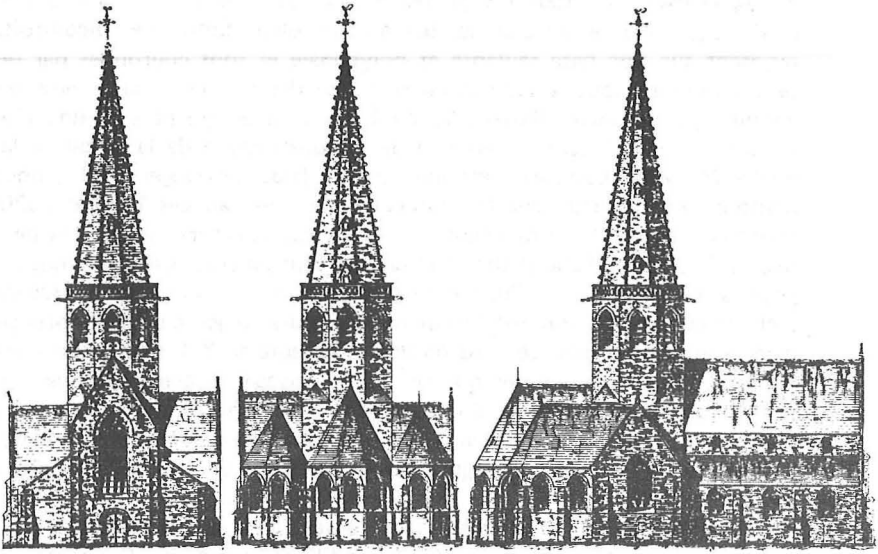
„Comme élégance, comme construction architectonique la tour de Vosselaere est un des plus intéressants spécimens d'architecture ogivale de nos contrées. Il existe sur ce remarquable édifice un travail étendu, publié par M. A. Van Hoorbeke dans le *Messenger des sciences historiques*, année 1845. Toutefois, nous rectifions dans ce rapport quelques données sur l'ancienneté de l'église de Vosselaere, lesquelles manquent d'exactitude. On sait que dans notre pays les plus anciennes flèches des églises étaient construites en bois, peu élevées et dépourvues d'ornements. Ce n'est guère que vers le milieu du XIIe siècle que l'on vit surgir, soit audessus du transept, soit sur la façade antérieure, ces belles tours carrées, rondes, puis octogones, surmontées de flèches élégantes qui font encore l'objet de notre admiration. La tour de Vosselaere, comme elle se présente aujourd'hui est dans un triste état de délabrement. Si l'on veut conserver ce joli monument dans son entier, il est plus que temps qu'on en entreprenne la restauration. Avant d'émettre notre avis sur les détails de cette restauration, il sera utile de consigner aussi quelques renseignements sur la construction de tout l'édifice. La tour est bâtie en pierres de taille blanches, dites de Baeleghem, espèce de pierres qui a servi à la construction de la plupart des églises anciennes de l'arrondissement de Gand, entre autres à la cathédrale de Saint-Bavon. Sa hauteur est de 56 mètres. Elle occupe le point central de l'église, sa forme est octogonale, surmontée d'une pyramide bâtie en briques à l'intérieur et couverte jusqu'au sommet d'un revêtement de pierres blanches. La tour est percée, à hauteurs inégales, de lucarnes à frontons triflés. Une feuille de trefle orne le sommet à l'ouest. A la base de la flèche, on voit une galerie bordée d'une balustrade (qui est maintenant faite de mauvaises pièces de bois), s'appuyant aux angles sur des piliers carrés, dont le sommet forme un pinacle à crochets. Ces piliers (pied-droits) reposent sur une large moulure ornée de gargouilles." De tous les côtés, la base octogonale de la tour est percée de fenêtres ogivales très simples, fermées d'abatsons en ruines et encadrées dans un cordon qui fait le tour de l'édifice. Chaque arête ou ligne angulaire de la flèche est ornée d'une vingtaine de

crochets ayant environ 0m30 de saillie et sculptés en guise de feuilles de choux crispées. La tour est portée à l'intérieur de l'édifice sur quatre pied-droits reliés entre eux par des arcs en plein cintre. Ces pied-droits reposent sur une base saillante et polygonale et sont couronnés par un simple tailloir ; sous ce tailloir, on voit, sur deux côtés et dans deux des entailles prismatiques divisant les pied-droits en quatre parties, une tête faisant console. Quant à l'époque de la construction de la flèche, à laquelle M. Van Hoorebeke assigne l'année 1087 (Messager cité) ; nous pensons, d'après deux chartes, respectivement des années 1230 et 1320, conservées aux archives de l'église, et où il s'agit de réparations de charpentes, qu'il y avait d'abord sur l'édifice une tour en bois. Celle que nous y voyons aujourd'hui est d'une date beaucoup moins ancienne. Le savant archéologue M. de Caumont déclare que les tours du genre qui nous occupe n'accusent pas de date de construction antérieure au XIVe siècle. „Puissant dans les intéressantes notes que M. l'abbé Lavaux, ancien précepteur au château de M. de Kerkhove d'Ousselghem, bourgemestre de Vosselaere, a bien voulu nous communiquer, nous compléterons ces détails architectoniques sur la tour par quelques éclaircissements sur les autres parties anciennes de l'église :

I. Dans le transept, de chaque côté de la nef du milieu, on remarque trois arcatures supportées par de grossiers modillons en retraite. Ces arcatures sont ogivales, à l'exception de la première dans la nef gauche, qui est en plein cintre.

II. Au fond de chaque nef latérale, on retrouve encore les anciennes crédenches ou piscines. Celle de la nef droite est ornée d'une simple niche ogivale sans ornements, celle de la nef gauche est trilobée ; au-dessus est une arcature en forme de fenêtre ogivale. La présence de crédenches dans les églises accuse toujours une antiquité architecturale respectable.

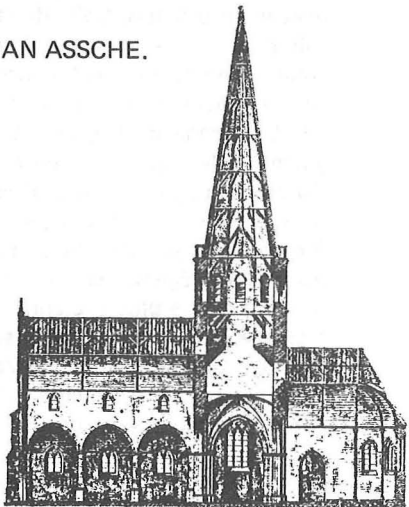
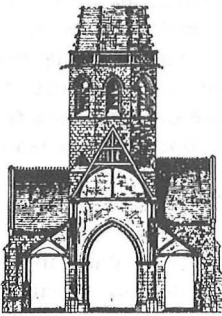
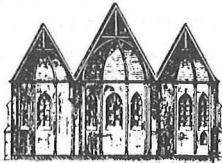
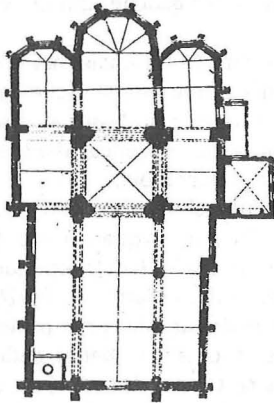
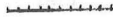
III. La façade de l'église est en grandes pierres blanches, dites de Baeleghem ; elle n'est pas antérieure au XVe siècle. On y remarque la trace de l'ancienne toiture des bas-côtes exhaussés au XVIIIe siècle. A cette époque, trois fenêtres de forme ogivale évasée, hautes de 1m20 et larges de 0m75, furent bouchées, de chaque côté dans la partie supérieure de la nef principale. Cette église, dédiée à saint Eloi, a conservé plusieurs belles dalles tumulaires. La plus ancienne date de 1368. Elle se trouve devant la porte d'entrée. Trois autres pierres se rapportent aux familles Van der Meersch et Van der Vennet, qui, au XIVe et au XVe siècle, pourraient bien avoir été les généreux constructeurs de l'église de Vosselaere. Les vilanes fenêtres du choeur actuel étaient occupées autrefois par trois fenêtres ogivales à meneaux, aujourd'hui encastrées dans un pavillon du jardin, au château de Vosselaere. Nous nous proposons de faire exécuter plus tard les frottais des dalles les mieux conservées. Elles représentent des chevaliers en armure

PLAN DER RESTAURATIE
VAN DE EGLESIUSKERK TE
VOSELARE

door August VAN ASSCHE.

Schaal : 0.005

avec leurs femmes et des écus armoriés remarquablement bien taillés. Les archives de l'église renferment des pièces curieuses qui donnent des renseignements sur les constructions, réparations, changements opérés à diverses époques dans l'ensemble de l'édifice. Voici les dimensions de l'église : la grande nef est formée de trois travées ayant 5m30 d'ouverture d'axe en axe; la nef du milieu a 7m50 d'axe en axe ; les bas-côtés ont 3m95 de largeur, indépendamment de la base de la tour, qui est supportée par des piliers très forts, ayant dans leur plus grande épaisseur 2m60. Le chœur a 9m90 de profondeur dans l'œuvre et les chapelles collatérales ont 7 mètres de profondeur avec luminaires polygonales.

Verschenen in Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie, Brussel 1863, blz. 472 e.v.

BIJLAGE XX.

Plannen voor de restauratie van de kerk door August Van Assche en de bespreking van de ingreep door dezelfde architect.

Il existe sur ce remarquable édifice un rapport étendu publié par M. Van Hoorebeke dans le *Messenger des sciences historiques*, année 1845, ainsi que dans le *Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie*, année 1863, p. 473 (compte rendu de MM. le baron Béthune d'Ydewalle et le baron Saint-Génois). Nous donnons ici le détail des planches formant le projet de restauration de cette église.

Pl. I - Plan terrier. - L'église est bâtie en forme de croix latine, avec le chœur et les chapelles déviés légèrement vers le nord, à l'instar d'autres églises du moyen âge. Elle a 36 mètres de longueur, 17 mètres de largeur dans les nefs et les bas-côtés, 20 mètres de largeur dans les transepts, et 19m50 dans le chœur et les chapelles ; le tout pris à l'extérieur des murs. A l'intersection de la croix se trouvent les bases des piliers de la tour. Les transepts, d'une seule travée de longueur, se terminent par un mur plat. La nef est divisée en trois travées ayant 5m30 d'ouverture d'axe en axe.

Pl. II - Elévation occidentale. - La façade de l'église est bâtie en pierres blanches de Baeleghem. La nef de milieu est ornée d'une grande fenêtre à quatre lumières.

Pl. III. - Elévation du chœur et des chapelles. - Le chœur, terminé par une abside pentagonale, est éclairé par cinq fenêtres à deux lumières et les chapelles latérales, chacune par trois fenêtres.

PI. IV - Elévation latérale du côté nord. - La haute-nef est éclairée par trois fenêtres à une lumière et les bas-côtés par autant de fenêtres à deux lumières. Les transepts se terminent par un mur plat ; celui du côté nord est éclairé par une fenêtre ogivale à trois lumières. A l'intersection des transepts s'élève la tour octogonale, terminée par une belle flèche, construite en pierre blanche de Baeleghem. Comme élégance, comme construction architectonique, cette tour est un des plus intéressants spécimens d'architecture ogivale de nos contrées. La tour est percée, à hauteurs inégales, de lucarnes à frontons trèflés. A chaque intersection angulaire des pans et dans tout leur hauteur, on voit, à une distance de 12 à 14 pouces, une suite de crochets allongés d'un pied en forme de feuilles crispées. Une galerie, garnie d'une balustrade ajourée, règne tout autour de la flèche. Aux angles d'intersection sont placées des gargouilles pour déverser les eaux. Les huit pans de la tour sont décorés de belles fenêtres ogivales à encadrements moulurés. Elles sont fermées au moyen d'abat-son.

PI. V - Coupe longitudinale sur la nef, la tour et le choeur. -

PI. VI - Coupe transversale sur la nef et les bas-côtés et coupe sur le choeur et les chapelles.

La nef, composée de trois travées, est séparée des bas-côtés par des colonnes cylindriques reposant sur des bases octogonales et couronnées par des tailloirs supportant des arcades ogivales. La nef et le choeur sont projetés avec des nouvelles voûtes en bardeaux ornées de moulures et nervures, dont on a trouvé encore des tracés très distinctes. La tour est portée à l'intérieur de l'édifice sur quatre piédroits reliés entre eux par des arcs en ogive. Ces piliers reposent sur une base saillante et polygonale et sont couronnés par un simple tailloir. Au-dessus de ces tailloirs, on remarque dans les angles des têtes formant consoles pour supporter les nervures de la voûte. A une hauteur de 3 mètres au-dessus de la voûte sont maçonnées, dans les quatre angles de la tour, des trompes ou encorbellements pour la naissance de la partie octogonale de la tour. La charpente intérieure de la flèche, construite en bois de chêne, est composée de six étages, renforcés de gros arbalétriers soutenant la maçonnerie extérieure de la flèche. Depuis 1863, la Commission royale des monuments a approuvé les plans pour la restauration de la tour et de l'église, mais, faute de ressources, rien n'a été encore fait jusqu'ici. - Cependant l'administration communale s'est enfin décidée à mettre la main à l'oeuvre. Dans le courant de cette année (1891), les travaux de restauration et d'achèvement de la tour seront entamés. Il est plus que temps que cette restauration soit entreprise. La tour, telle qu'elle est aujourd'hui, se trouve dans un triste état de déla-

brement. Bon nombre de pierres du sommet de la flèche ont dû être enlevées pour éviter des accidents.

Auguste Van Assche, Restauration de l'église et de la tour de Vosselaere (Flandre orientale), Brussel, 1891.

DE BEVOLKING VAN VOSELARE IN 1786

In het juni-nummer 1983 van dit tijdschrift (jrg. 14, afl. 2, blz. 106-110) publiceerden we over een volkstelling te Poesele in 1786, geput uit een archiefdocument (1) waarin gelijkaardige gegevens over nog een zevental andere parochies uit de streek van Deinze-Nevele te vinden zijn.

Voor de algemene bespreking van die telling verwijzen we derhalve naar ons vorig artikel. Ditmaal publiceren we enkel de gegevens betreffende de gemeente Vosselare. Het dorp telde in dat jaar 657 inwoners, nl. 460 communicanten (d.i. vanaf de leeftijd van ca. 13 jaar) en 197 niet-communicanten (dus jonger dan ca. 13 jaar). Met 70 % communicanten blijkt Vosselare hiermee het op één na hoogste percentage te bereiken ; alleen te Landegem (70,49 %) ligt de verhouding nog iets hoger (2).

De gegevens voor Vosselare werden opgenomen op 22 juli 1786 door twee inwoners van de parochie, nl. Ignatius Verleije en Pieter Martens.

En welke waren dan wel de resultaten van hun telling ?

De gezinssamenstelling

Deze 657 bewoners van Vosselare vormden in totaal 123 gezinnen, dit is een gezinngemiddelde van 5,34 personen. Dit is een vrij hoog gemiddelde (3), maar Poesele met 5,62 en Sint-Martens-Leerne met 5,79 personen per gezin scoorden nog iets hoger.

In het hele dorp zijn er slechts twee alleenstaanden of éénpersoonsgezinnen (Bregita Mestdagh en Jacobus van Parijs) ; wat anderzijds de maxima betreft, zijn er drie gezinnen van elk tien personen, nl. die van Lieven de Keijser, Jan de Pestele junior en Pieter de Weert (4), daaronder begrepen allicht ook andere inwonende verwanten, knechten of meiden.

Het namenmateriaal

Aangezien de bevolkingslijst alleen maar de *gezinshoofden* vermeldt, gevolgd door het globaal cijfer van het aantal personen van het hele gezin, gaat het dus bijna uitsluitend om familienamen met mannelijke naamdragers. De familienamen van de vrouwelijke echtgenoten ontbreken nagenoeg helemaal, want zelfs de weduwen worden nog vermeld met de familienaam van hun (overleden) man.

Twee personen op de lijst worden daarentegen niet met name genoemd, nl.

de pastoor (5) en „de schaeper van (Pieter) Martens”. In de andere 121 gezinnen komen in totaal 80 verschillende familienamen voor. De diversiteit aan familienamen is dus andermaal vrij groot.

De vaakst voorkomende namen zijn Vincent en de Dapper/Dappers (elk vijf naamdragers), Claeijs/Claes en de Paepe (elk vier), Cocquijt, de Backer, Ketelaere en Vanden Bossche (elk drie naamdragers). Verder komen nog 17 namen elk tweemaal voor en 57 namen slechts eenmaal.

Wat de schrijfwijze van de namen betreft, dient gezegd dat de naamopneming niet gebeurde met dezelfde deskundigheid en „accuratesse” (relatief gesproken dan !) waarmee b.v. de pastoor de namen van zijn parochianen in de parochieregisters noteerde. Hier integendeel werd de naam nogal eens genoteerd in de vorm zoals de personen in het gewone leven werden aangesproken. De voornamen worden soms in de populaire vorm vermeld, zoals b.v. bij Lois (= Ludovicus) van Hee, Bert (= Albertus) Mussche of Bert (= Norbertus) Vermeere. Soms wordt de voornaam zelfs niet eens genoteerd, zoals b.v. bij ene Criel (die Livinus bleek te heten) en ene Claes (die we verder niet konden identificeren).

Bij de *van*- en *de*- namen is er blijkbaar een tendens, om die elementen in het courante spraakgebruik weg te laten, b.v. in vermeldingen als de weduwe Clercq, de weduwe Meester, Frans Smeijter of Pieter Vogelaere - allemaal namen waarbij we normaal een bepalend lidwoord verwachten ; bij namen als Pieter Wassenhove of Caerel Renterghem zouden we ook eerder de vorm met *van* mogen verwachten, evenals bij Lieven Walle en de weduwe Waele, waarmee eigenlijk telkens de familienaam vande Walle is bedoeld. Dat het gebruik twijfelt tussen vormen met of zonder *van*, bewijzen naamvermeldingen zoals Joos Parijs tegenover Jacobus van Parijs of Jan Frans Speijbroek tegenover Norbert van Speijbroek. Spellingaarzelingen zijn ook op te maken uit vormen als Aerents naar Haerents, Haller naast Halleer of Claeijs naast Claes.

Vergelijken we de namen op onze bevolkingslijst met de inschrijvingen in de parochieregisters, dan merken we b.v. dat Cottegni daar Cottignie(s), maar ook Coddeni of Codni genoemd wordt ; Dhoof wordt door de pastoor als Thooft gespeld, Lieven Snercx is eigenlijk Livinus de Snerck ; de naam Halle(e)r wordt in de doopregisters als Halli of Hally geschreven, enz. Maar al dit soort afwijkingen is, bij de toenmalige spellingonvastheid, zeker niet als uitzonderlijk of als typisch Vosselaars te beschouwen.

De complete namenlijst

Hier volgt nu de volledige namenlijst, die we - voor de gemakkelijkheden van het raadplegen - in alfabetische volgorde hebben gebracht. Na de naam van het gezinshoofd wordt, tussen haakjes, telkens het totaal aantal personen vermeld waaruit de resp. gezinnen bestaan.

Sommige namen in de onderstaande lijst hebben we gekursiveerd ; de betekenis hiervan wordt op het einde van dit artikel verklaard...

Den heer pastor (3) ; den schaeper van Martens (4) ; Pieter Aerents (3) ; Pieter *Bisschop* (4) ; Pieter Braeckman (2) ; Caerel *Claeijs* (4) ; Judocus Claeijs (6) ; Pieter Claeijs (6) ; Claes (3) ; de weduwe *Clercq* (2) ; Angelus *Cocquijt* (9) ; Frans Cocquijt (4) ; Jan Cocquijt (6) ; Pieter *Coene* (7) ; Lieven *Coppens* (8) ; Jan Baptiste Corrijn (3) ; Frans Cottegni (4) ; Criel (6) ; Frans *Daenens* (7) ; Jan *de Backer* (7) ; Joos de Backer (6) ; de weduwe Debacker (5) ; Pieter *Decloet* (4) ; Francies *de Dapper* (7) ; Guille Dedapper (3) ; Jan de Dapper (2) ; Joos de Dapper (4) ; de weduwe Dappers (3) ; Lieven *de Keijser* (10) ; Judocus *de Loof* (9) ; Caerle *de Meester* (7) ; de weduwe Meester (5) ; Jacobus *de Meijer* (2) ; Judocus de Meijer (7) ; Jacobus Demijter (6) ; Adriaen *de Paepe* (6) ; Jacobus de Paepe (3) ; Judocus de Paepe (5) ; Philippe de Paepe (6) ; Jan *de Pestele* d'aude (7) ; Jan de Pestele de jonghe (10) ; Laurens de Ridder (2) ; Jacobus *Desmet* (7) ; de weduwe *de Vos* (7) ; Anthonius *de Vreese* (8) ; Lieven de Vreese (2) ; Livinus de Walsche (7) ; Francies *de Weert* (4) ; Pieter de Weert (10) ; Joos de Wint (6) ; Jacobus de Witte (5) ; Pieter de Witte (4) ; Danneel *de Wulf* (4) ; Emanuel de Wulf (7) ; Jeron *Dhaese* (7) ; Jan *Dharte* (8) ; Jan Baptiste Dhoof (6) ; Jacobus *Dobbelaere* (2) ; Frans Gaeve (3) ; Jacobus Gijs (4) ; de weduwe Gijs (2) ; Jan Baptiste Haerents (5) ; Philippe Halleer (5) ; Corneel Haller (5) ; Thomas *Hertoge* (8) ; Joos Hessens (6) ; Jan *Ketelaere* (4) ; Joos Ketelaere (7) ; de weduwe Ketelaere (2) ; Pieter Lantsgraeve (3) ; de weduwe Lantsgraeve (4) ; Adriaen Lessens (5) ; Andries *Lootens* (7) ; Joos Maere (5) ; Pieter *Martens* (9) ; Bauduijn Meganck (7) ; Bregita *Mestdag* (1) ; Bert Mussche (5) ; Jan Nolle (8) ; Adriaen *Onderbeke* (9) ; Caerel Rentergem (8) ; de weduwe Rentergem (4) ; Jan *Schollier* (7) ; Caerel *Slock* (8) ; Frans *Smeijter* (3) ; Gillis Snauwaert (2) ; Judocus Snauwaert (5) ; Lieven Snercx (5) ; Jan Soens (7) ; Cornelis *Standart* (8) ; Jan *Steijaert* (4) ; Judocus Steijaert (6) ; Pieter Timmerman (6) ; Pieter *vanden Bossche* (3) ; de weduwe vanden Bossche (3) ; de weduwe vanden Bossche (6) ; Judocus van den Bulcke (4) ; Judocus *vande Velde* (9) ; Lois *van Hee* (2) ; Pieter *van Oost* (9) ; Jacobus *van Parijs* (1) ; Joos Parijs (5) ; Jan Frans Speijbroek (7) ; Norbert van Speijbroek (5) ; Ignatius Verleije (6) ; de weduwe Vermaele (6) ; Bert *Vermeere* (8) ; Joos *Verplaetze* (5) ; Jacques Versluijs (3) ; Cae-

rel Ververne (9) ; Ferdinand *Verwee* (4) ; Adriaen *Vincent* (5) ; Frans Vincent (6) ; Jacobus Vincent (5) ; Jan Vincent (3) ; Pieter Vincent (6) ; Jacobus Visch (7) ; Pieter *Vogelaere* (8) ; de weduwe Lieven Waele (4) ; Lieven *Walle* (6) ; Pieter *Wassenhove* (5) ; de weduwe Wassenhove (3) ; Gille Westhuyse (6).

Twee eeuwen later

Men kan zich afvragen of een landelijke bevolking werkelijk zo „honkvast” is als men wel eens hoort beweren. Voor Vosselare blijkt die bewering alleszins verdedigbaar. We onderzochten hiertoe de laatste kiezerslijst van de autonome gemeente Vosselare, dus net vóór de fusie met Nevele (1977). Het blijkt dat van de 80 verschillende namen die in de lijst van 1786 voorkomen, er nog precies 48 (of 60 %) terug te vinden zijn in het jaar 1977. Dit is beslist een zeer hoog percentage, dat wijst op een continue aanwezigheid ter plaatse van talrijke autochtone families. Het zijn de namen die in de alfabetische lijst gekursiveerd staan, die nog steeds in 1977 voorkomen (soms in een licht afwijkende spelling natuurlijk !).

De acht meest frekwente familienamen van 1786, nl. Vincent, de Dapper, Claeijs, de Paepe, Cocquijt, de Backer, Ketelaere en vanden Bossche, zijn nog allemaal in 1977 vertegenwoordigd, benevens een veertigtal andere : te Vosselare leven b.v. nog altijd een aantal Desmets, de Clercqs, van Speijbroeks, Bisschops, Steijaerts, Hertoges, Dewulfs, Standaerts en andere Martens' ...

Hiermee wil vanzelfsprekend niet gezegd zijn dat alle huidige naamdragers noodzakelijkerwijze de rechtstreekse afstammelingen zijn van hun naamgenoten van twee eeuwen voordien. Ook inwijkelingen met toevallig dezelfde naam kunnen zich naderhand in Vosselare gevestigd hebben. Maar in vele gevallen zal het wel degelijk gaan om de voortzetting van een autochtone familie, in sommige gevallen dan weer niet. Aan de geïnteresseerde genealogen, om dit eventueel uit te maken aan de hand van verder onderzoek ...

Noten

- (1) Rijksarchief Gent, Fonds Nevele, nr. 41.
- (2) Over de communicantencijfers te Vosselare in de 17e en 18e eeuw lezen men ook Katrien Bergé, „Kerkelijk leven in de landelijke dekenij Deinze (1611-1762)”, K.O.K.-Jaarboek Deinze 1981, blz. 35 en 197-199.

Voor het jaar 1696 geeft zij 160 comm., voor 1722 ca. 190 comm. (d. i. een bevolking van ca. 246 inwoners), voor 1748/49 286 comm., voor 1755 328 comm. en voor 1762 390 comm. ; in 1786 betekenen 460 comm. volgens onze volkstelling dus een inwonertal van 657. - Over deze zelfde materie leze men ook : P. Deprez, „Het bevolkingscijfer in de heerlijkheid Nevele gedurende de 16e, 17de en 18e eeuw”, verschenen in de Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, dl. IX, blz. 50-119.

- (3) Het gemiddelde aantal gezinsleden is in de loop van de tweede helft van de 18e eeuw geleidelijk toegenomen. Chr. Vandenbroeke, in „Prospectus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen”, in „An. Soc. Emulation”, Brugge, 1976, jrg. 113, blz. 8, vermeldt volgende gemiddelden voor het Vlaamse platteland :
- periode 1740-1749 : 4,73 gezinsleden
 - 1750-1759 : 5,29 gezinsleden
 - 1760-1769 : 5,31 gezinsleden

Voor het jaar 1786 - hetzelfde jaar dus als voor onze gegevens betreffende Vosselare - geven we bij wijze van vergelijking de gemiddelden voor enkele dorpen rond Geraardsbergen : Deftinge : 5,03 ; Goeferdinge ; 4,85 ; Onkerzele : 4,93 ; Overboelare : 4,88 ; Schendelbeke : 5,25 (deze gegevens zijn geput uit Jozef de Brouwer, „Demografische evolutie van het Land van Aalst 1570-1800”, Brussel, Pro Civitate, 1968 - Historische uitgaven nr. 18, blz. 124-125.)

- (4) Uit de parochieregisters van Vosselare konden we betreffende deze drie „kroostrijke” gezinnen nog volgende bijkomende gegevens putten :
- in het gezin van Lieven de Keijser, die gehuwd was met Agnes de Vreese uit Drongen, werden tussen 1778 en 1785 vijf kinderen geboren ;
 - Pieter de Weert, gehuwd met Joanna Francisca Duwijn, had tussen 1779 en 1785 eveneens vijf kinderen ;
 - ene Jan de Pestele huwde in 1769 met Judoca de Cloet (+ 1777) en had met haar twee kinderen ; uit zijn tweede huwelijk met Aldegonde de Smet had hij tussen 1778 en 1786 nog vier kinderen. Uit de parochieregisters van Vosselare blijkt, dat ongeveer gelijktijdig nog een andere naamgenoot aldaar verbleef, nl. ook een Jan de Pestele, gehuwd met Maria Anna de Meijer, die tussen 1769 en 1779 ook vijf kinderen hadden. Met deze laatste is allicht Jan de Pestele d'aude bedoeld ?
- (5) Pastoor van Vosselare was - van 1776 tot 1788 - J. Fr. Vispoel, die kannik was van de Abdij van Drongen.

Paul HUYS
Drongen, 30.08.1983

BANMOLENS VAN DE HEER VAN NEVELE

OMSTREEKS 1600

In een dossier, betreffende een proces (1753-1756) tussen het Kapittel van de Gentse Sint-Baafskatedraal enerzijds en de Heer van Nevele anderzijds in verband met de uitoefening van het banrecht op de maalderij binnen de jurisdictie van het Land van Nevele, bevindt zich onder de retroacta een interessant dokument dat ons een kijk geeft op het molenbestand in enkele parochies van het Land van Nevele op het einde van de zestiende eeuw, toen de „troebelen” kort na 1580 ook onze streken teisterden, ontvolkten en letterlijk en figuurlijk tot „verwoeste gewesten” maakten.

Bedoeld dokument (1) is getiteld : „Extrait vuyt sekere letteren van toecomste ende coope bij decrete inden grooten Raede van Mechelen met eenighe denombrementen vanden Lande van Nevele alwaer onder andere staet het naervolghende”.

De voor ons onderwerp belangrijke passage luidt als volgt :

Item der voorschreven heerlijkhedē hebben noch behoort vier wintmeulens wesende vrije maelderien, met vier rosmeulens ende huijsagie omme de meulenaers inne te wonen, daer alle de inneghezetene op de heerelickhedē van Nevelen woonende moeten commen maelen zoe wel binnen der heerlijkhedē als daer buijten, behaudens die van Loo, daer af eenighe moghen maelen op den meulen te Loo, ende die elders zouden gaen maelen, die verbeurden het cooren ofte het meel, ende boete van drij ponden paresijs, maer den heere moet oock zijne laeten (2) doen maelen voor eenen redelijcken muldere (3) ghelijck men doet in andere steden daer ontrent, te weten eerst den wintmeulen ende rosmeulen van Nevele, die wint ende rosmeulens van Landeghem, de wint ende rosmeulens van Sinte Jans Leerne, de wint ende rosmeulens van Vynckt, welcke voornoemde wintmeulen ende rosmeulen met den woonhuijsen vande meulenaers zijn alle vervallen ende gheruineert gheduerende de troubelen, vuytgeweert den wintmeulen van Nevele.

(1) Rijksarchief Gent, Fonds Bisdóm, reeks B nr. 3359, stuk N° v° (dd° 28 april 1597).

(2) Een andere kopie, die zich in dezelfde bundel bevindt, geeft hier de lezing „saeten”, d. i. ingezetenen.

(3) De andere kopie geeft hier de lezing „multere”. Het multer is het deel van het gemalen meel (gwl. 1/16e) dat de molenaar voor zichzelf mag behouden.

Uit deze tekst van 1597 vernemen we dus :

- a. Dat de windmolens te Nevele, Landegem, Sint-Jans (= Maria)-Leerne en Vinkt toebehoorden aan de heerlijkheid van Nevele ;
- b. Dat bij bedoelde windmolens telkens ook een rosmolen hoorde, hetgeen een totnogtoe onbekend gegeven oplevert voor onze kennis inzake het rosmolenbestand in onze streek in de 16e eeuw (4) ;
- c. Dat de bovenvermelde molens, met uitzondering van die van Nevele zelf, waren „vervallen ende gheruineert gheduerende de troubelen” ;
- d. Dat ook de bewoners van Lotenhulle moesten laten malen op de molens van de Heer van Nevele, met uitzondering van „eenighe ... die mochten maelen op den meulen van Loo”.

-
- (4) Men leze hierover het artikel van L. Goeminne en P. Huys in het K.O.K.-Jaarboek van Deinze, jrg. XLVII (1980), blz. 89-120, en meer bepaald de blz. 94-95 en 108 e.v.

Dr. Paul HUYS, Drongen.

ERRATUM

In ons vorig nummer (nr. 3, jg. XIV) staat op blz. 231 een foto van Emiel Cleve en zoon René. Verkeerdelijk werd twee keer René Cleve geschreven.

„OFFICIEREN” IN HET LAND VAN NEVELE

OMSTREEKS 1750

„Officieren” waren in die tijd gerechtsdienaars, wij zouden ze in heden-daagse termen politieagenten noemen, of in landelijke dorpen veldwachters. Uiteraard moesten ze in verband met strafbare feiten, processen enz. vaak getuigenis afleggen.

In een procesbundel (1753-1756) in verband met een betwisting nopens maalrecht tussen de Heer van Nevele en de Gentse Sint-Baafskatedraal vonden we een getuigenis van niet minder dan negen „officieren” (of gewezen officieren) van een aantal dorpen van het Land van Nevele. Het stuk is gedateerd op 9 mei 1754.

De inhoud van hun getuigenis past in een andere bijdrage, maar wat ons hier interesseert, zijn enkele personalia betreffende de toenmalige veldwachters : hun leeftijd, waar ze geboren waren of vandaan kwamen, hoe lang ze hun functie al uitoefenden e.d.m. : het individuele, menselijke aspect dus, of ... de kleine mens in de geschiedenis.

„Ten versoucke van de vrouw douariere, baronesse van Nevele ... etc.” worden de officieren opgeroepen om te getuigen in verband met haar „recht van bannaliteit ende vrije maelderije”, van toepassing op „al diegenen die wonen op de jurisdictie vanden Lande van Nevele”.

„Verclaeren ende attesteren d’onderschreven :

Joannes PIJPAERT, oudt ontrent de 67 jaeren, officier der prochie van *Vynckt*, jurisdictie van Nevele, ontrent de 32 jaeren, ende aldaer gewoont hebbende ontrent 37 jaeren, gebortigh der prochie van Aersele ; Geraert DE CUIJPER fs Joos, gebortigh der prochie van Nevele, ende aldaer altijdt gewoont hebbende, oudt ontrent de 60 jaeren, officier geweest der stede ende prochie van *Nevele* tsedert den jaere 1737 tot end met den jaere 1748 ;

Judocus VERBEKE fs Joos, oudt 49 jaeren, officier der prochie van *Vorselaere*, jurisdictie van Nevele, ende woonende binnen het selve Nevel ledent 14 jaeren, gebortigh der prochie van Wielsbeke, Casselrije Cortrijck ;

Gillis LOOTENS fs Jan, oudt ontrent de 53 jaeren, gebortigh der prochie van Hansbeke ende nu ontrent de 10 jaeren officier der prochie van *Landegem*, jurisdictie van Nevele ;

Jacques VERHEGGEN fs Frans, oudt ontrent de 60 jaeren, gebortigh der prochie van Landegem, van sijne jonge jaeren gemaelen hebbende op de meulens van Vinderhaute ende Nevele eerst als cnecht ende daernaer

als meester, mitsgaders nu ontrent de 16 jaeren officier geweest der prochie van *Meijghem* ;
Pieter DE RAEDT fs Gillis, gebortigh der prochie van *Nevele*, oudt ontrent de 48 jaeren, aldaer altijdt gewoont hebbende ende gedient als officier der voornoemde prochie den tijdt van 9 jaeren ;
Norbert FACQ fs Frans, oudt ontrent de 31 jaeren, gebortigh der stede van *Nevele* ende officier der voornoemde stede ende prochie van *Nevele* ontrent ses jaeren ;
Jan DE MOOR fs Joos, gebortigh der prochie van *Ste Martens Leerne*, oudt ontrent de 44 jaeren ende officier der prochie van *Deurle* ontrent de 15 jaeren ;
Gillis MOENTJENS fs Pieter, oudt ontrent de 60 jaeren, gebortigh der prochie van *Laethem* in den wijck van *Braeckel*, officier der jurisdictie van *Nevele* aldaer ontrent de 20 jaeren.”

Bron : Rijksarchief Gent, Fonds Bisdom, reeks B nr. 3359.

Dr. Paul HUYS, Drogen.

VOOR U GELEZEN

A. DE KÉ, *De pop van Oudeman*, Vlaamse Filmpjes, nr. 1158, Scherpenheuvel 1983, en *Verdwenen dorpen*, Vlaamse Filmpjes, nr. 1568, Scherpenheuvel 1983.

Het eerste *De pop van Oudeman* is een verhaal waarin op zekere dag een landbouwersknecht een pop vindt doorstoken met naalden, de twee armen wijzen naar twee grote landbouwbedrijven waar de bewoners worden geplaagd door ziekte, sterfte en allerlei plagen. Er is een heks in het spel. Wie ? Is een weesmeisje werkzaam op de hoeve de heks ? Ze wordt aangehouden, op de pijnbank gelegd, kan ontvluchten ...

Een uitstekend verhaal waarin de heksenprocessen worden belicht... Een uitnodiging om zelf verder te lezen.

In het tweede boekje *Verdwenen dorpen* vertelt de schrijver hoe een jonge archeoloog opgravingen verricht en op zoek is naar verdwenen dorpen. Nieuwsgierigen denken enkel aan geldvondsten ; de werken worden zelfs 's nachts gestoord. Uiteindelijk komt er nog een soldatenschat te voorschijn, verborgen door aftrekkende Duitse soldaten. Ook een geheimzinnige professor toont een buitengewone belangstelling voor die opgravingen. Het einde leest u zelf maar.

A. JANSSENS

N. KERCKHAERT, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, derde deel K - M, Cultureel jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen, bijdragen, nieuwe reeks nr. 21, Gent, 1983.

De Gentse journalist N. Kerckhaert is met dit derde deel van *Oude Oostvlaamse huisnamen* niet aan zijn proefstuk.

Meteen kan hier de vraag worden gesteld naar de zin en de bedoeling van een lijst oude huisnamen.

In zijn ondertitel legt de auteur zichzelf enkele beperkingen op en ontnemt de lezer elke historische of taalkundige illusie. Het gaat hier doodgewoon over een „Alfabetisch register van namen van huizen, hoeven, herbergen en molens in Oost-Vlaanderen onder het Ancien Regime”.

De behandelde periode loopt tot het einde van de 18e eeuw, maar uit die titel valt niet uit te maken wanneer de oudst geattesteerde huisnamen

moeten gedateerd worden.

Het is dus nooit duidelijk of de auteur de oudste naam heeft opgetekend dan wel of hij lukraak een vondst heeft genoteerd.

Toch heeft hij wel enige wetenschappelijke ernst en eerlijkheid willen aan de dag leggen. Op een losse bijlage vonden we een „voorlopige lijst van geraadpleegde bronnen en werken en van gebruikte afkortingen”. Hierin gaan de uitgegeven bronnen met het leeuwenaandeel lopen.

Hoewel het verheugend is te lezen dat veel heemkundige tijdschriften bij de samenstelling van het repertorium werden geraadpleegd, verbaast het ons toch, nergens ons bloedeigen „Het Land van Nevele”, dat toch onder-tussen aan zijn veertiende jaargang toe is, bij de bronnen aan te treffen.

Nochtans zijn wij er heel zeker van dat ons tijdschrift werd gebruikt.

Op blz. 242 verwijst N. Kerckhaert bij „het muntjen” te Poesele naar Bollaert en Luysaert, Poesele, p. 108.

Kerckhaert heeft dus zeker *Perceelsreconstructie van Poesele in de 17e eeuw met toponymie van de 15e eeuw tot heden* (jg. XII (1981), blz. 43 - 143) ter hand genomen, maar vergat het op te nemen in zijn bibliografie. Had de auteur alle nummers van ons tijdschrift doorlopen, dan had hij ook nog een paar andere bijdragen over huisnamen kunnen lezen : J. Luysaert en G. Schaeck, *Herbergen in het Land van Nevele*, jg. VII (1976), blz. 66 - 81 en L. Neyt, *Twee verdwenen herbergen te Merendree*, jg. XIII (1982), blz. 27 - 44.

In een kleine steekproef zochten we enkele huisnamen uit boven geciteerde artikelen op in het werk van N. Kerckhaert, met bedroevend resultaat echter.

In 1779 stond in de Kerkstraat in Landegem een „herberghe het Landt van Nevele”, Kerckhaert noteert een „Land van Nevele” in Lotenhulle (1793) en Nevele (1793), maar niet in Landegem.

Nog in 1779 kende Landegem „inde straete van Landegem naar Hansbeke” een herberg „de Muyte”. Kerckhaert noteert alleen een „hof te Muite” in St.-Niklaas.

In Merendree vond L. Neyt reeds in 1680 „een herberghe ghenaeamt het Lammeken”, Kerckhaert vindt die herberg pas in 1793.

Deze drie voorbeelden zijn zeker geen sluitend bewijs om de wetenschappelijke waarde van dit werk in twijfel te trekken, maar ze manen wel aan tot een kritische voorzichtigheid.

J. LUYSSAERT

L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, Oostvlaams Verbond van de kringen voor geschiedenis, voorlichtingsreeks, nieuwe reeks nr. 21, Maldegem, 1982.

Vier gemeenten uit ons werkgebied nl. Hansbeke, Lotenhulle, Merendree en Poeke behoren historisch geheel of gedeeltelijk tot het Meetjesland.

Bij het lezen van dit artikel heb ik mijn aandacht vooral gericht op het kerkelijk en parochiaal leven in deze vier gemeenten.

Omstreeks het jaar 1000 bestond er zeker een parochiale gemeenschap met een eigen kerk in Merendree. In 1147 bezat de abdij van Drogen reeds bepaalde kerkelijke rechten te Hansbeke. Het eerste kerkje van Hansbeke werd waarschijnlijk in de loop van de eerste helft van de 12e eeuw gebouwd in de nabijheid van de *Hamse beke*. In 1150 vinden we een zeker Boudevijn als bedienaar van die kerk. In Hansbeke is deze kerk een louter bisschoppelijke stichting met uitsluiting van locale heren.

De parochies Poeke en Lotenhulle bestonden reeds in 1206 en waren in handen van het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik. De heer van Nevele bezat een tiende in de parochie Lotenhulle. Het eerste kerkje van Poeke werd gebouwd binnen het domein van de heer van Poeke. De parochie Poeke breidde zich later uit ten nadele van de parochies Vinkt en Lotenhulle.

De persoon of instelling die het altaar bezat mocht een kandidaat voor de pastoorsbenoeming bij de bisschop voordragen. Merendree werd in 1171 door de bisschop van Doornik aan het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik geschonken, zodat het kapittel in Merendree een priester voor benoeming mocht voorstellen.

De abdij van Drogen kreeg in 1160 het altaar van Hansbeke van de bisschop van Doornik. Dus had die abdij het presentatie- of begevingrecht. Eén van de inkomsten van de parochiepriesters waren de tienden. Zo mocht het kapittel van Doornik bijna de volledige tienden heffen te Merendree, te Lotenhulle kwam ook een flink stuk van de tienden aan dat kapittel toe. Over de pastoors en hun medewerkers ná 1600 in onze streek zijn we zeer goed ingelicht door het voortreffelijk werk van Katrien Bergé (1) en Hilde Vervaeke (2). (voetnoten : zie volgende blz.)

Vóór 1600 zijn de gegevens schaarser. In principe moest de parochiepriester (*verus pastor*) ter plaatse verblijven. Maar heel wat pastoors belastten een *vice-cureyt* met het parochiaal werk. Deze werd vergoed voor zijn werk door de pastoor en het gebeurde ook dat de pastoor zijn *cure* verpachtte. Zo blijkt dat in 1552 *Clays De Heere*, pastoor van Lotenhulle, zijn

pastoorschap verpachtte aan *Lieven De Smet* voor 16 pond gr.

De naaste medewerker van de pastoor was de koster. Het Latijnse woord voor koster is *custor*. De *custodia* was in veel parochies een gevestigde instelling met inkomsten.

In 1455 wordt een betaald kostersambt vermeld in Hansbeke en Lotenhulle. In Merendree en Poeke was het ambt minder lonend. Ook in datzelfde jaar vinden we Hector Van den Hautte als koster van Lotenhulle. De heer van Nevele mocht in overleg met de pastoor en de notabelen van Lotenhulle er de koster benoemen.

De H. Geestmeesters of armmeesters beheerden de goederen van de Armendis of H. Geesttafel. Zij moesten de armen ondersteunen met het geld dat voortkwam uit de opbrengst van goederen of renten. De H. Geestmeesters van Lotenhulle waren in 1415 Daniel Van Holbrouc en Jan Maelbout. Poeke kende in 1393 twee armmeesters nl. Olivier Van den Coutere en Jan Van Wintre.

Vóór 1600 bestonden er in onze parochies twee soorten gilden. De profane, meestal schuttersgilden en de kerkelijke gilden die ontstonden rond de devotie tot een bepaalde heilige.

In 1560 duikt in de geschriften de Gilde van Hansbeke op, met als patrones O.-L.-Vrouw. Reeds in 1553 echter gingen de Gildebroeders van Bellem tafels en banken lenen bij de Gilde van Hansbeke.

In 1372 stichtte Roeland I van Poeke de O.-L.-Vrouwkapelanij in de Sint-Lambertuskerk van Poeke. Hiervoor was een bedrag van 32 p. VI. beschikbaar gesteld. De auteur neemt aan dat in 1455 ook Merendree en Lotenhulle een kapelanij bezaten.

In de 15e en 16e eeuw kenden vooral de Sinksenommegangen een grote volkstoeloop. Meestal werd de ommegang genoemd naar de patroonheilige van de kerk.

-
- (1) K. BERGÉ, *Kerkelijk leven in de landelijke dekenij Deinze (1661 - 1762)*, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het land aan Leie en Schelde*, nr. 48 (1981), blz. 7 - 221.
 - (2) H. VERVAEKE, *Het kerkelijk leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657)* in *Het Land van Nevele*, jg. XIII (1982), afl. 3-4, blz. 143-299.

Te Hansbeke vinden we Sint-Pieter als medepatroon en in Merendree Sint-Radegonde.

In de onderzochte bronnen trof de auteur bijna geen sporen aan van reformatie in deze streek. Uit de studies van andere auteurs (1) blijkt dat in Merendree in de jaren 1535-1538 doopsgezinden bedrijvig waren. In de eerste vijftien jaar van de tweede helft van de 16e eeuw konden de doopsgezinden hun positie heroveren in Merendree en een nieuwe kern stichten te Hansbeke.

J. LUYSSAERT

M. VANHAESEBROECK, *Toponymie van Deinze 1100-1600*, Zulte, 1982.

Het heeft mij verbaasd dat deze licentiaatsverhandeling van 1965 nooit eerder werd opgenomen in de jaarboeken van de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze.

Dat deze studie toch niet voor altijd verdween onder het stof van universitaire boekenrekken, is te danken aan Dr. L. Goeminne die uiteindelijk deze uitgave verzorgde.

Van een verhandeling uit 1965 die in 1982 verschijnt, verwacht je wel dat ze hier en daar wordt bijgeschaafd en bijgewerkt aan de hand van latere studies. Dat is hier jammer genoeg niet gebeurd. Zo vond ik in de bibliografie geen enkel werk van na 1965.

Alleen reeds over de geschiedenis van Deinze is sedertdien wel het een en ander verschenen, wat de historische schets bij deze studie aktueller had kunnen maken (2).

(1) J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de hervormingstijd*, in *Het Land van Nevele*, jg. XII (1981), afl. 4, blz. 147-174.

(2) O. m. :
Vondsten uit de Leie te Deinze, in *Kunst- en Oudheidkundige Kring*, jg. XLIII (1976), blz. 2-357.

M. MYLLEVILLE, G. EN V. VAN DOORNE, *Opgravingen aan de stadsgracht te Deinze*, in *K.O.K.*, jg. XLVII (1980), blz. 169-184.

Op taalkundig vlak is het ongetwijfeld een spijtige nalatigheid dat de auteur zijn werk niet heeft herschreven. Een goed voorbeeld van dit verzuim is het toponiem *dries* (nr. 110). De auteur geeft als eerste verklaring „driesprong van wegen”, zoals Dr. M. Gijsseling ze in zijn *Toponymisch Woordenboek* (...) schreef in 1960. Maar in 1975 (1) verzaakte Dr. M. Gijsseling deze verklaring en bewees op overtuigende manier dat de eerste betekenis „tijdelijk rustend akkerland” moet zijn.

Bij het doornemen van het glossarium met 677 plaatsnamen, plaatste ik een aantal vraagtekens. Waarom wordt *brauput* (nr. 69) in moderne spelling *brouput* geschreven, hoewel het met „brouwerij” in verband gebracht wordt?

Bij de dubbelvormen *goykin/hoeykin* (nr. 219) had ik een woordje uitleg verwacht over die g/h-wisseling. Een zelfde verschijnsel lazen we onder nr. 172 *gaeghe*/(haag), ook zonder verklaring.

Herpensakker (nr. 200) wordt o.m. uit een persoonsnaam *Erpin* verklaard, zonder bewijs echter. Een Germaanse naam *Erpo* wordt wel door F. Debrabandere (2) aangehaald als verklaring voor de familienaam *erpolf*, *erpoul*.

Onder nr. 202 hadden de vormen *hilcghewerre* (a° 1504) en *thiltgehweer* (a° 1568) een aanleiding kunnen zijn voor een verklaring van de wisseling c/t.

In *Croes stede* (nr. 336), zonder verklaring steekt m.i. de persoonsnaam *Croesin* (3). Ook *Melismeers* (nr. 382) wordt niet verklaard, maar volgens mij bewijzen de oudere vormen dat hier een persoonsnaam *Melis*, uit *Aemilius*, *Emilius*, aan de basis ligt.

Bij *naaktweg* (nr. 400) vindt de auteur geen afdoende verklaring. In Poesele (4) werd een *nocteken*, een *naectebulck* en *naecken* geattesteerd, waarvoor de verklaring „bloot, zonder vruchten” wordt gesuggereerd.

(1) M. GYSSELING, *Dries*, in *Naamkunde*, jg. 7 (1975), afl. 3-4, blz. 258-265.

(2) F. DEBRABANDERE, *Studie van de persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk 1350-1400*, Handzame, 1970, blz. 143.

(3) F. DEBRABANDERE, *o.c.*, blz. 259.

(4) A. BOLLAERT, J. LUYSSAERT, *Perceelsreconstructie van Poesele in de 17e eeuw met toponymie van de 15e eeuw tot heden*, in *Het Land van Nevele*, jg. XII (1981), afl. 2-3, blz. 73-74.

Voor *Goed te Rammelaere* (nr. 480) is de verklaring „rammelend geluid van de valboom van het hekken” te ver gezocht. Het excerpt van 1590 *tgoet srammelaeren* wijst m.i. duidelijk op de persoonsnaam (*De*) *Ramme-laere*.

Het blijft een gemiste kans, dat de auteur deze gelegenheid niet gebruikt heeft om zijn studie aan de huidige stand van de taalwetenschap aan te passen.

J. LUYSSAERT

W. STEEGHERS, *De familie Goethals*, in *Vlaamse Stam*, jg. 19, nr. 9, blz. 393 - 402.

De oorsprong van deze familietak, lopende over zeven generaties, ligt te Sleidinge in het Meetjesland. Maar deze familie heeft ook een aantal afstammelingen voortgebracht in Het Land van Nevele.

Het oudst vermelde lid is Georgius Goethals geboren te Sleidinge op 29 april 1677. Hij huwde op 27 juni 1734 te Nevele met Maria-Anna Van de weghe, dochter van Lucas en Judoca Booms, in de leeftijd van 57 jaar !

Hij woonde met vrouw en kinderen op „den wijck van het veldeken” te Nevele, waar hij ook gestorven is. Hij liet negen kinderen na, allemaal geboren in Nevele. Na het overlijden van Georgius Goethals, hertrouwde Maria-Anna Van de weghe op 19 december 1748 te Nevele met Laurentius Van der Vennet. Uit dit huwelijk sproten vier kinderen. Het zevende kind van Georgius Goethals en Maria-Anna Van de weghe, Johannes-Franciscus Goethals, geboren op 5 augustus 1745 te Nevele, huwde op 3 februari te Poesele met Catharina Van Hese. Na hun huwelijk vestigden zij zich te Poesele. Johannes-Franciscus overleed er op 10 maart 1818 in de ouderdom van 73 jaar. Zijn echtgenote overleed ook te Poesele op 26 maart 1800 in de ouderdom van 56 jaar. Het paar liet vijf kinderen na.

De afstamming in rechte lijn gaat nu verder langs het derde kind Joannes-Franciscus Goethals, geboren op 10 maart 1779 te Poesele. Hij huwde in 1818 te Poesele met Catharina Van Vynckt uit Landegem. Hij hertrouwde met Carolina De Witte, geboren op 23 oktober 1792 te Nevele. Op 13 augustus 1844 overleed hij te Poesele in de leeftijd van 65 jaar.

Carolina De Witte overleed op 28 april 1866 te Poesele in de ouderdom van 74 jaar. Joannes-Franciscus en Carolina De Witte hadden zeven kinderen.

De afstamming in rechte lijn gaat verder langs het derde kind Fredericus Goethals. Hij werd geboren op 14 februari 1826 te Poesele en huwde met

Joanna Dauwe. Hij overleed op 25 januari 1885 te Ledeberg in de leeftijd van 59 jaar. Zijn echtgenote was bijna 80 jaar toen zij ook in Ledeberg overleed. In 1859 staat hij volgens het bevolkingsregister van Merendree uit die periode vermeld als herbergier. Het echtpaar had zes kinderen. De afstamming in rechte lijn gaat langs Emile Goethals, geboren te Merendree op 17 maart 1859. Hij huwde op 14 oktober 1885 te Gent met Melania Joanna Laroy en overleed er op 4 februari 1918. Uit dit huwelijk sproten vier kinderen.

Voor genealogen uit ons werkgebied is dit artikel van de bekende genealoog W. Steeghers een rijke bron van informatie. In ons overzicht hebben we alleen maar aandacht besteed aan die afstammelingen die in het Land van Nevele hebben geleefd.

J. LUYSSAERT

VERSLAGEN

- *Zondag 9 oktober 1983, lezing in Landegem door dhr. J. Lannoy over „Wandtegels“. Tien aanwezigen.*

Met de heer J. Lannoy uit Tielt hebben we één van de weinige Vlaamse tegelspecialisten in huis gehaald.

Reeds bij het binnenkomen bemerkten de aanwezigen een unieke verzameling oude wandtegels. Dit was maar een begin, want de heer Lannoy is geen gewone tegelverzamelaar, hij heeft van zijn hobby zijn beroep gemaakt. Honderden dia's heeft hij opgenomen van schoorsteenmantels, keukens of plaatsen waar de wandtegels nog in hun vertrouwde omgeving leven. Met zo'n rijkdom aan materiaal was het niet moeilijk het - op het eerste gezicht - onmogelijke verschil tussen Vlaamse, Hollandse en Franse tingla-zuurtegels aan te tonen.

Ook kregen de aanwezigen enkele tips voor de datering van wandtegels.

Jammer dat zo weinig leden waren opgedaagd, of had het onderwerp hen misschien afgeschrikt ?

J. L.

- *Zondag 6 november 1983 lezing in Hansbeke door Prof. Dr. K. De Clerck over „De school van toen“. Vijfenvertig aanwezigen.*

Het zaaltje van het klooster in Hansbeke was net groot genoeg om het talrijke publiek te herbergen. Een hete kachel en een welbespraakte professor zorgden meteen voor een ontspannen, gezellige sfeer.

Professor De Clerck, die al aan een paar generaties Gentse studenten de geschiedenis van het onderwijs in België heeft gedoceerd, heeft zich in de laatste jaren vooral ingezet voor de „historische onderwijscollectie“. In het eerste gedeelte van zijn lezing vertelde de spreker zeer overzichtelijk hoe moeizaam de algemene leerplicht in ons land is tot stand gekomen. Het was pas tussen de twee oorlogen dat de leerplicht voor iedereen een realiteit werd. Allerlei problemen vooral van politieke aard, zoals de vervalsing van het universitair en middelbaar onderwijs, de wederopbouw na de eerste wereldoorlog, hebben dit proces aanzienlijk vertraagd.

Om een beter inzicht te krijgen in hoe het onderwijs bij ons georganiseerd was, werd onder impuls van professor De Clerck begonnen met het verzamelen van allerlei materiaal uit het vroegere dagelijkse schoolleven.

Ook het gesproken materiaal wordt ijverig bijeengebracht. Enkele medewerkers, specialisten in de „oral history“-methode, reizen Vlaanderen af om gepensioneerde onderwijzers te interviewen. Op die manier hopen zij grondige informatie in te winnen over de betekenis van de leerkracht in het verleden. Omdat dit onderzoek nog niet beëindigd is, kon de spreker ons nog geen definitieve resultaten mededelen.

Pas na de verwerking van al het materiaal kunnen we een totaalbeeld krijgen over de school van toen.

J. L.

LEDENLIJST „HET LAND VAN NEVELE“

afgesloten op 31 oktober 1983

Aantal : 342

Een (x) na de naam van het lid betekent dat deze persoon ingeschreven staat als „steunend lid“.

Het getal na de naam van de gemeente duidt het aantal leden aan in deze gemeente.

NEVELE

HANSBEKE (27)

Bauwens Armand, Dr. Bingé Luk, De Baets Julien, De Boever Leopold, De Groeve-Lanclus, De Ruyck Ivan, De Wispelaere Roger, Dhaenens Walter, Gemeentelijke Bibliotheek, Gesubsidieerde Vrije Gem. School, Haesaert Marc, Langeraert R., Leenknecht Robert, Liestert Jacob, Maenhout Hilda, Soens Roger, Vandenberghen Renier, Van der Vennet Guido, Van de Sompel Adolf, Van de Velde Erik, Van Dorpe Dirk, Van Heule Emiel, Van-overbeke Marc, Van Parijs Denise, Verledens Erik, Vermeiren Adolf, Walgraeve Raf.

LANDEGEM (43)

Andries Juliën, Banckaert - De Keyser, Bogaert Gerard, Bradt A., Claeys Geert, Apoth. De Beul, De Bondt Anne-Marie, De Brabandere G., De Groote A., De Leu Jan, Wwe De Neve R., De Paepe André, De Paepe Robert, De Paepe Roland, De Pauw A., De Volder M., Devreeze L., Dierickx R., Gyssels E., Haubourdin-Suy, Hautekeete René, Heynssens Gilbert, Heynssens Robert, Martens Marianne, Dr. Meganck K., Minjauw G., Mouton Kris, Ros Valère, Schaeck Guido, Standaert L., Stevens André, Taelde-man Johan, T'Hooft Elie, T'Hooft Jules, Uyttenhove Walter, Van de Velde A., Van de Velde J., Van de Walle René, Van Parijs Willy, Van Severen Hans, Van Severen Joris, Van Severen M., Burg. Van Speybroeck Antoon.

MERENDREE (19)

Bouckaert Romain, Cocquyt Raf, D'Hondt-Van Huffel, D'Hondt L., Heye Ghislaine, Lootens Antoine, Luttens R., Luysaert Jan, Martens Juliën (x), Rogiers Piet, Scherpereel J., Steurbaut Etienne, Steyaert Jacqueline, Steyaert Jan, Vandeputte Rosa, Van de Sompel Gerard, Verhaeghe Hugo (x), Verwee Omer, Wissaert Robert.

NEVELE (53)

Bertin Freddy, Bogaert Geert, Bonami Maurice, Apotheek Bouchier, Claeys Roger, Claeys Tony, Cleve Willy, De Graeve Ghislain, Deolet Roger, De Pauw Wilfried (x), De Smet Michel, Dhaenens Josué, D'Hoker Paul, D'Hooge Daniël, Diaz Willy, Diericx J., Dobbelaere Ignace, Dr. Dossche Albert, notaris Duerinck A., Goedertier Johan, Gorré Walter, Haelvoet Walter, Hertoge Hervé, Janssens Antoine, Laget Staf, Lootens Maria, Lootens Sylvain, Lootens William, Matthys-Wallez, Mortier Gilbert, Rijksbasisschool Nevele, Schelstraete Jules, Schepens Fabienne, Tuytschaever Wim, Van Daele André, Van Daele Antoine, Van de Casteele Patrick, Van den Berghe Robert, Van Goethem Daniël, Van Hoe Martin, Van Laer René, Van Maldegem Alex, Van Parijs Willy, Van Wonterghem Baziel, Verleysen Frans, Vermaele Luc, Verstraete Eric, Verstuyft André, Vervaeke Ilbert, Vitse Marc, Vranken Jaak, Waelput Gilbert, Dr. Wannijn Jan (x), Wullaert B., Wyckstandt Jules.

POESELE (15)

Afschrift Aviel, Blancke Alfons, Bollaert André, Bollaert Jules, De Paepe Carlos, De Wolf August, Maes Michel, Mestdach Adhémar, Schelstraete Herman, Van der Eecken Tony (x), Van Kerrebroeck André, Vanmelle André, Van Nevel Willy, Van Tornhout Robert, Vlaeminck Albert.

VOSSELARE (21)

Claeys-Lavent, Claeys Walter, De Boever Jules, De Gheest Roger, De Smet André, Deweydt Roger, Holsbeke André, Kneuvelds Daniël, Lippens Roland, Dr. Maebe José, Martens Ivan, Michiels Marcel, Standaert Emilien, Standaert Luciën, Steyaert André, Tack Annie, Van den Berge André, Van Oost José, Van Paemel Marcel, Van Quickenborne Franky, Verstraete Armand.

AALTER**AALTER (7)**

Cocquyt H., De Keyser Robain, De Muer Walter, De Ruyck Lieven, Michiels-Ornelis, Stockman Luc, Thys Maurice.

BELLEM (1)

Hoste Ivan.

LOTENHULLE (18)

Boone André, Boone Antoine, Buysse Gaspar, De Boever Gerard, De

Craene L., E. H. De Jaegher A., Delarue Paula, Deloof Piet, De Meyer A., notaris De Ryckere Ovide, Gevaert Marc, Lannoo Marnic, Apoth. Noppe Francis, Soens Robert, Strobbe Arnold, Van de Moortel Maurits, Van der Bauwheede M., Van de Walle René (x).

POEKE (3)

Buyse Irène (x), Claeys Anna, Verstraete Maria.

DEINZE

ASTENE (2)

Lambrecht Firmin, Naessens Georges.

BACHTE-MARIA-LEERNE (2)

Graaf T'Kint de Rodebeke, Vermeir Georges.

DEINZE (19)

Dr. Agneessens Arthur, Bauters Robert, Bouvijn Etienne, De Bussere Yves, De Cock Daniël, De Pestel Raphaël, De Ruyck Jacques, De Vos - De Keere I., De Winter Achiël, Dhaeyere Valère, Lapaige Rudy, Maebe Etienne, Moerman Jan, Van Beversluys Germain, Dr. Van den Herrewegen, Van de Velde Edmond, Van Wassenhove F., Van Wonterghem Astrid, Waelkens Maurits.

GRAMMENE (1)

Schelstraete M.

GOTTEM (1)

Vanden Berghe André.

MEIGEM (6)

De Ketelaere Antoon, Lemmens Paula, Nottebaert R., Van der Eecken Roger, Van Nevel André, Ysebaert-Succaet.

SINT-MARTENS-LEERNE (3)

De Dapper Morgan, De Vos Kamiel, Van den Berge Drik.

VINKT (2)

Claeys André, Graveel-Goeteyn.

ZEVEREN (1)

Haerens Raymond.

GENT

DRONGEN (11)

Cathoir Germain, De Ké André, De Zutter Renaat, Friant Leon, Huys Paul, Martens Gerard, Nuttynck Donald, Van Braeckel Lucien, Van Lerberghe Martine, Van Meenen Roger, Verbeke Firmin.

GENT (26)

Bollingier Leon, Bonnaerens R., Christiaens Monique, Dauw Raymond, De Clercq Maria, Mgr. De Kesel (Hulpbisschop), De Ruyck Regina, Dhondt Roland, Dierick - De Boever, Gyselbrecht Michel, Lannoo Prosper, Lemey Julien, Martens Albert, Meyskens Yolande, Poelman Georges, Schaeck Michel, Schollier Gilbert, Speeckaert G., Story-Scientia, Prof. Tavernier R., Tuytschaever R., Van den Boogaerde-Derom, Van Herreweghen Gerard, Van Hese A., Van Rentergem Willy, Verstuyft Dirk.

GENTBRUGGE (3)

De Jaeger J.P., De Smet Walter, Geeraerts H.

MARIAKERKE (4)

De Neve Robert, Steyaert D., Verbrugge W., Willemot Olivier.

SINT-AMANDSBERG (8)

Deproost André, D'Haenens Jules, Dierick Etienne, Haeseryn R., Martens Octaaf (x), Seghers Achilles, Van Belle O., Van de Castelee Jozef.

ZWIJNAARDE (1)

E. H. Vermeulen.

ANTWERPEN (1)

De Keyser Ewald.

BRASSCHAAT (1)

Van Brussel G.

BRUGGE (2)

De Decker Ronald, De Wulf-Heus.

BRUSSEL (2)

Mw. Cocquyt Prosper, Gemeentekrediet van België.

DE PINTE (3)

De Roo-Haegens, De Schrijver Armand, Van de Castele Erik.

DEURLE (2)

Bijn Freddy, De Backere G.

EEKLO (1)

De Smet Erik.

EREMBODEGEM (2)

Braet André, François Romain.

HECHTEL-EKSEL (1)

E. H. Cathoir Adelin.

KNESSELARE (2)

De Lachende Wandelaars, Ryserhove Alfons.

KNOKKE-HEIST (1)

E. H. Van den Heuvel Jozef.

KRUISSHOUTEM (1)

Lootens Marcel.

LOCHRISTI (1)

Matthijs Leon.

LOVENDEGEM (2)

Coppens Romain, Neiryck W.

MERCHTEM (1)

Biesemans Fons.

MERELBEKE (2)

Backaert Ch., Van Yperen A.

MERKSEM (1)

Verrycken Alice.

OUDEGEM (1)

E. H. Smesman Octaaf.

RUISELEDE (1)

Claeys Hubert.

SAINT-GHISLAIN (1)

Dr. Dubois.

SEMMERZAKE (1)

Malfait Jacques.

SINT-MARTENS-LATEM (2)

Maes Roger, Van den Abeele Raf.

TIELT (3)

Gernaey M., Kersse K., Neyt Luc.

TIELT-WINGE (1)

Baeyens Louis.

ZEVENEKEN (1)

Vispoel Albert.

ZULTE (1)

Lefevre Eddy.

ZOMERGEM (4)

Claeys Robert, Dr. De Buck J., Dhaenens Ann, Mestdagh Etienne.

BREDA (Nederland) (1)

Van Valkenburg-Hoppenbrouwers.

A. B.

INHOUDSTAFEL

	blz.
R. VAN ELSLANDE en E. EVRARD, Een kruisiging van Hugo van der Goes te Vosselare	271
P. HUYS, De bevolking van Vosselare in 1786	306
P. HUYS, Banmolens van de heer van Nevele omstreeks 1600	311
P. HUYS, „Officieren” in het Land van Nevele omstreeks 1750	313
Voor u gelezen	315
Verslagen	323
Ledenlijst 1983	325

Voorzitter en voorzitter redactieraad :

J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 Nevele-Merendree

Ondervoorzitter :

J. VAN DE CASTEELE, St.-Amandsberg

Secretaris :

P. D'HOKER
Biebuyckstraat 2
9850 Nevele

Penningmeester :

A. BOLLAERT
Beentjesstraat 24
9850 Nevele-Poesele

Bestuursleden :

A. BAUWENS, Meigem
A. BOLLAERT, Poesele
I. BUYSSE, Poeke
Y. DE VOS, Deinze
L. DE RUYCK, Hansbeke
P. D'HOKER, Nevele
D. D'HOOGHE, Nevele
D. HEYNSSSENS, Landegem
A. JANSSENS, Nevele
L. LAVENT, Vosselare
R. LEENKNECHT, Hansbeke
M. MICHIELS, Vosselare
G. SCHAECK, Landegem
A. STROBBE, Lotenhulle